

ЦЕНТР
ІНІЦІАТИВ ПЖ

ФОРМУВАННЯ УМОВ ДЛЯ ЗАВЕРШЕННЯ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Станом на травень 2025

Автор: Гліб Волоський

ФОРМУВАННЯ УМОВ ДЛЯ ЗАВЕРШЕННЯ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Станом на травень 2025

Центр ініціатив ПЖ

Київ, 2025

ЦЕНТР
ІНІЦІАТИВ ПЖ

Дослідження підготовлене командою аналітичного відділу
Центру ініціатив «Повернись живим».

*Інформація є коректною та актуальною станом на вересень 2024 року.
Центр ініціатив ПЖ не несе відповідальності за наслідки використання
цієї інформації з іншою метою або в іншому контексті.*

*Поширення повного тексту або ж його уривків без дозволу
Центру ініціатив ПЖ заборонене.*

Автор: Гліб Волоський, аналітик напрямку стратегічних досліджень
Дизайн та верстка: Дарія Мацола
Фото на обкладинці: Unsplash
Авторські права: Центр ініціатив ПЖ (ГО «Повернись живим!»)

Аналітичний відділ **Центр ініціатив ПЖ** створено у травні 2018 року.
Центр ініціатив ПЖ — це громадська організація, яка сприяє посиленню
обороздатності України. Ми проводимо дослідження у сфері безпеки
та оборони, формуємо ефективні рішення та адвокуємо їх на етапах
впровадження в публічні політики.

Центр ініціатив ПЖ (ГО «Повернись живим!»)
Україна, 01030, м. Київ, вул. Богдана Хмельницького, 32, офіс 41
Телефон: +38 (068) 500 88 00
Сайт: cbacenter.ngo
E-mail: mediacbacenter.ngo

Зміст

Резюме	4
Розділ 1. Перспективи переговорного процесу	6
Розділ 2. Створення умов для змістовних перемовин	10
2.1. Забезпечення стабільного потоку зовнішньої підтримки	11
Узгодження модальності співпраці зі США	11
Підтвердження довгострокової підтримки	13
Обмежити вплив російського ядерного шантажу	15
2.2. Посилення стійкості України	17
Зміна воєнної стратегії	17
Реорганізувати військову структуру	20
Масштабування успішних підрозділів	22
Реформа базової загальновійськової підготовки	24
Зменшення дефіциту особового складу	26
Збільшення вогневої могутності	27
Фортифікація позицій та використання мінних загороджень ..	29
Покращення протиповітряної оборони	31
2.3. Збільшити економічну ціну російської агресії	35
Розділ 3. Довгострокова перспектива	38

Резюме

Попри дипломатичні зусилля міжнародних партнерів України, Російська Федерація не демонструє готовності до припинення війни. На тлі очевидного небажання ключового партнера України продовжувати підтримку, її проблем із **доукомплектуванням** війська та вразливості критичної інфраструктури через дефіцит засобів ППО, Росія може розраховувати на покращення своїх позицій у потенційних переговорах. За таких умов Москва не має підстав для пом'якшення власних вимог.

Жорстка максималістська позиція РФ, несумісна з мінімально прийнятними умовами для України, унеможливорює реальний прогрес у перемовинах. Відтак наближення миру та початок предметного діалогу вимагатимуть зміни стратегічного контексту конфлікту. Насамперед слід підірвати очікування Росії на перемогу шляхом вичерпання західної підтримки, зламу волі України до спротиву або досягнення переваги на полі бою внаслідок виснаження українських сил. Це потребуватиме скоординованих зусиль з боку українського уряду та його закордонних союзників.

Партнери України можуть підірвати російські сподівання на припинення зовнішньої допомоги через ухвалення конкретних довгострокових фінансових зобов'язань щодо підтримки. Такі гарантії можуть бути забезпечені за рахунок конфіскації заморожених російських активів.

Частина активів може бути спрямована на закупівлю критично важливого озброєння у Сполучених Штатах — передусім систем протиповітряної та протиракетної оборони, які європейський оборонно-промисловий комплекс не в змозі повною мірою компенсувати. Використання російських активів для фінансування українського оборонно-промислового комплексу також дало б змогу наростити вогневу міць Сил оборони та посилити протиповітряну безпеку завдяки інноваційним розробкам українських виробників.

Паралельно, військові реформи з боку уряду України могли б зміцнити спроможність Сил оборони. Перехід на корпусну структуру, масштабування ефективних формувань, реформа базової загальновійськової підготовки, покращення якості інженерно-фортифікаційних споруд та ширше застосування мінних загороджень підвищили б шанси на стабілізацію лінії зіткнення й зменшили нестачу особового складу завдяки зниженню втрат та частковому усуненню чинників, що ускладнюють комплектацію.

Якщо Росія не матиме змоги розраховувати на те, що їй вдасться перечекати Західну допомогу або виснажити Україну, перед Кремлем постане питання доцільності продовження війни в умовах загострення економічної кризи. Попри значну витривалість, яку продемонструвала російська економіка, вичерпання резервів і дисбаланси в системі створюють ризики різкого зниження рівня життя, породжуючи побоювання щодо внутрішньої стабільності. Посилення санкційного тиску, зокрема боротьба з тіньовим флотом і зниження цінової стелі на російську нафту, поглиблюють ці проблеми для російського керівництва.

За таких обставин конфлікт може увійти у фазу, сприятливу для переговорного процесу. Хоча у довгостроковій перспективі Москва навряд чи відмовиться від своїх

геополітичних амбіцій, відсутність перспективи нових успіхів на фронті та посилення економічного тиску можуть змусити РФ погодитись на укладення перемир'я в обмін на часткове пом'якшення санкцій. Це, своєю чергою, дасть змогу Україні виграти час для побудови системи стримування, від ефективності якої залежатиме ймовірність запобігання масштабній ескалації в майбутньому.

Найнадійнішою та економічно ефективною моделлю стримування було б членство в Північноатлантичному альянсі. Втім, за поточних політичних умов така перспектива виглядає малореальною. Так само малоімовірно, що європейські держави та США нададуть еквівалентні гарантії без формального членства в НАТО. Матеріальна й фінансова підтримка для розвитку власного оборонного потенціалу України залишається найреалістичнішим варіантом. Такий підхід потребуватиме суттєвих видатків з боку іноземних партнерів, однак у міру економічного відновлення України зможе перебирати на себе дедалі більшу частину оборонних витрат.

Перспективи переговорного процесу

З огляду на припущення, що ключові інтереси РФ обмежені територіальним виміром та прагненням не допустити вступу України до НАТО, американські перемовники сподівалися розв'язати конфлікт шляхом відповідних поступок.¹ РФ, втім, не виявила інтересу до запропонованого варіанту, натомість просуваючи власне бачення врегулювання.

Крім вимоги передати контроль над усією територією чотирьох областей, анексованих після псевдореферендумів 2022 року, Москва наполягала на визнанні окупації, включно з Кримом, офіційному нейтралітеті України, обмеженні військової співпраці з іншими державами, скороченні чисельності збройних сил та змінах у внутрішньому законодавстві щодо культурних, мовних, освітніх та релігійних питань.² Іншими словами, Росія повторила позицію, яку вона обстоювала під час переговорів у Стамбулі у 2022 році, посилюючи її новими територіальними вимогами.³

Прийняття таких умов означало б формальне підтвердження сфери впливу РФ в Україні. Зміни до законодавства відкрили б Москві шлях до відновлення культурного та релігійного впливу, тоді як обмеження щодо чисельності військових сил та міжнародної військової співпраці підірвали б здатність України протистояти новій агресії. Зіткнувшись із постійною загрозою нового вторгнення та відсутністю змоги захистити країну, будь-який український уряд не мав би іншого вибору, окрім як підкоритися РФ. Україна фактично була б білорусифікована.

Ці умови залишаються поза межами прийняттого для України. Попри зростання готовності до компромісів,⁴ більшість українців відкидає російські вимоги та навіть без підтримки США готові продовжувати боротьбу.⁵ Під тиском Вашингтона Україна погодилася на безумовне припинення вогню, яке фактично означало б збереження контролю Росії над окупованими територіями, однак відмовилась визнавати анексію юридично чи погоджуватись на обмеження своєї міжнародної політики чи спроможностей збройних сил.⁶

Росія своєю чергою залишалася вірною максималістським позиціям. На тлі явного небажання ключового партнера України продовжувати підтримку, українських викликів із комплектуванням війська та вразливості української інфраструктури через нестачу засобів ППО Російська Федерація може розраховувати на **покращення** своїх переговорних позицій в майбутньому. Відтак Москва не має стимулів для обмеження своїх вимог.

¹ Steve Witkoff's Critical Role in Negotiating Global Peace: <https://www.youtube.com/watch?v=acvu2LBumGo>

² Russia lays out demands for talks with US on Ukraine, sources say: <https://www.reuters.com/world/europe/russia-lays-out-demands-talks-with-us-ukraine-sources-say-2025-03-13/>

³ Ukraine-Russia Peace Is as Elusive as Ever: <https://www.nytimes.com/interactive/2024/06/15/world/europe/ukraine-russia-ceasefire-deal.html>

⁴ Динаміка готовності до територіальних поступок та роль окремих параметрів у можливих мирних домовленостях: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1506>

⁵ Ukrainians in a mood at least as stubborn as their president's: <https://www.economist.com/europe/2025/03/12/is-zelensky-a-disliked-dictator-or-a-popular-hero>

⁶ Зеленський озвучив червоні лінії для України у мирних переговорах з РФ: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2025/03/19/7207544/>

Попередження США про можливість посилення економічного тиску не мали значного впливу. Після трьох років під санкційним режимом Москва, схоже, впевнена у своїй здатності обходити обмеження за допомогою паралельного імпорту та кооперації з незахідними країнами.⁷ Постійне відтермінування нових санкцій з боку США для збереження простору для дипломатії⁸ також мотивує Кремль затягувати переговорний процес, паралельно продовжуючи бойові дії.

Не досягнувши прогресу в ширшому врегулюванні, США спробували сконцентрувати зусилля на встановленні перемир'я. Такий підхід справді може бути ефективним у ситуації, коли виснажені сторони хочуть завершення конфлікту, але домовленості не вдається досягти через брак довіри. У таких випадках тимчасове перемир'я, підкріплене міжнародними гарантіями, може стати виходом з дилеми безпеки та відкрити шлях до подальшого врегулювання.

Втім, російсько-українська війна не досягла цього етапу конфлікту. Оскільки Москва переконана в можливості покращення своєї позиції шляхом подальших бойових дій, вона не має стимулів погоджуватися на припинення вогню, якщо тільки це не покращить її стратегічне становище. У таких умовах переговори перетворилися на ще одне поле бою, де Київ намагається продемонструвати небажання Росії до миру, аби зберегти підтримку США, а Москва використовує переговорний процес, щоби відтягнути впровадження нових санкцій та покращити свої позиції на фронті.

Ця проблема яскраво проявилася в процесі обговорення ідеї 30-денного перемир'я. Сподіваючись підкреслити небажання РФ до миру та тим самим підштовхнути США до посилення санкційного режиму, Україна запропонувала безумовне **припинення** вогню на 30 днів.⁹ Москва відхилила цю ідею, натомість висунувши низку попередніх умов, за яких вона готова погодитися на зупинку вогню, зокрема **припинення** мобілізаційного процесу та військової допомоги Україні.¹⁰ Оскільки виконання російських вимог становило б ризик зміни балансу сил на користь РФ та подальше відновлення бойових дій у гірших умовах, така модель була неприйнятна для України. Перемовини навколо 30-денного перемир'я зайшли в глухий кут.

У спробі домогтися прогресу США зосередилися на досягненні часткового перемир'я, яке б пізніше могло бути розширено. Втім, просуваючись на полі бою, РФ не мала мотивації обмежувати бойові дії, окрім як погоджуватися на символічні кроки або обмінюючи поступки на другорядних напрямках для одержання більш важливих переваг. Наприклад, морське перемир'я передбачало зняття частини санкцій в обмін на зупинку бойових дій у Чорному морі, де російський флот і так не

⁷ Пленарное заседание съезда РСПП: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/76474>

⁸ Trump says he will not impose more sanctions on Russia: <https://www.cnn.com/politics/live-news/trump-presidency-news-05-19-25>

⁹ Зеленський: 30-денне перемир'я залежатиме від сильної відповіді США на вимоги Росії: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3970702-zelenskij-30denne-peremira-zalezatime-vid-silnoi-vidpovidi-ssa-na-vimogi-rosii.html>

¹⁰ Sovmestnaia press-konferentsiya s Prezydentom Belorussyy Aleksandrom Lukashenko: <http://kremlin.ru/events/president/news/76450>

міг діяти через загрозу з боку українських безекіпажних надводних платформ.¹¹ Під час енергетичного перемир'я РФ лише тимчасово зменшила удари по великих об'єктах, переорієнтувавшись на менші цілі, як-от трансформатори, а також цивільні об'єкти, що не підпадали під умови перемир'я.¹² «Великоднє перемир'я» на короткий термін знизило інтенсивність бойових дій, виконавши суто символічну роль.¹³ А триденне перемир'я на «День перемоги» мало на меті уникнути українських ударів по території РФ, що могли б зганьбити Москву перед міжнародними гостями.¹⁴

Спостерігаючи постійні спроби РФ затягнути мирний процес, вдаючись до символічних жестів або запевне неприйнятних вимог, «Коаліція рішучих» зі складу країн Європи висунула ультиматум щодо встановлення безумовного перемир'я під загрозою санкцій у разі будь-яких нових вимог. У відповідь РФ фактично відхилила вимоги, запропонувавши натомість прямі переговори з Україною,¹⁵ які надалі лише дадуть змогу Москві затягувати процес, водночас намагаючись підірвати єдність між Києвом і його партнерами.

Фундаментально стійка максималістська позиція РФ, несумісна з мінімально прийнятними умовами для України, унеможливляє реальний прогрес у переговорах. Водночас поки Москва бачить перспективу покращити власне становище на полі бою, вона не зацікавлена в пом'якшенні своєї позиції. Це означає, що наближення миру та початок змістовних перемовин вимагає зміни стратегічного контексту конфлікту.

Насамперед необхідно підірвати очікування Росії виграти війну шляхом **вичерпання** західної військової підтримки України, зламу волі України до спротиву або досягнення переваги на фронті внаслідок виснаження українських сил. Щоб реалізувати це, необхідно забезпечити стабільну військову підтримку України, зміцнити її стійкість і підвищити ціну подальшої агресії для Москви. Якщо Росія втратить здатність просуватися на фронті, її надії на виснаження зовнішньої підтримки або деморалізацію України стануть малореалістичними, а власні економічні труднощі посилять ризики соціальної нестабільності, Москва буде змушена шукати вихід з конфлікту. За таких умов перемовини матимуть шанси на успіх.

¹¹ Russia says sanctions must be lifted before Ukraine maritime ceasefire can start: <https://www.bbc.com/news/articles/c93n05z48ldo>

¹² Росія понад 30 разів порушила енергетичне перемир'я: <https://suspilne.media/996547-rosia-ponad-30-raziv-porusila-energeticne-peremira-mzs/>

¹³ Ukraine Says Russia Broke Its Own Easter Cease-Fire Vow: <https://www.nytimes.com/2025/04/20/world/europe/ukraine-russia-easter-truce.html>

¹⁴ Putin leads Victory Day celebration in Moscow under tight security: <https://www.bbc.com/news/articles/cly3807exyno>

¹⁵ Заявление Президента России для СМИ: <http://kremlin.ru/events/president/news/76899>

Створення умов для змістовних перемовин

2.1. Забезпечення стабільного потоку зовнішньої підтримки

Узгодження модальності співпраці зі США

Підтримка України з боку Сполучених Штатів відіграє вирішальну роль у формуванні умов для збалансованих перемовин. Попри те, що широкий спектр спроможностей забезпечують європейські країни або виробляють у самій Україні, роль Вашингтону залишається ключовою у сферах протиповітряної оборони та обмінну розвідувальними даними. Збереження санкційного режиму також є важливим чинником тиску на російське керівництво та створення стимулів до завершення війни.

Хоча США дотримуються санкційної політики й, попри коротку паузу, продовжують обмін розвідданими, наразі відсутні ознаки готовності до надання додаткової фінансової допомоги чи озброєнь. З погляду адміністрації Трампа підтримка України — насамперед відповідальність європейських держав, тоді як Вашингтон має зосередитися на внутрішніх викликах: економіці, безпеці кордонів та стратегічному суперництві з Китаєм.¹⁶

Втім, попри позицію нової адміністрації, Україна, ймовірно, продовжить отримувати допомогу, затверджену за президентства Байдена. Зокрема, контракти на суму понад 21 мільярд доларів у межах ініціативи USAI (Ukraine Security Assistance Initiative), укладені з американським оборонним сектором, залишаються чинними. З огляду на перевантаженість американського військово-промислового сектора постачання можуть розтягнутися до 2026–2028 року.¹⁷ Якщо ці оцінки відповідають дійсності, Україна надалі отримуватиме артилерійські боеприпаси, бронетехніку та ракети-перехоплювачі для систем ППО, хоча масштаби постачання, найімовірніше, залишатимуться обмеженими.

З підвищенням рівня розчарування Вашингтону в позиції Росії відкриваються ширші перспективи для співпраці. Хоча затвердження нових пакетів безповоротної військової допомоги малоімовірно, Вашингтон може розглядати варіанти продажу необхідного Україні озброєння. Дотепер США не демонстрували заперечень щодо підписання контрактів між американськими оборонними компаніями та Україною. Навпаки, така взаємодія добре поєднувалася б з прагненням адміністрації Трампа наростити внутрішнє виробництво та створити нові економічні можливості для США. Ця співпраця потенційно дала б змогу Україні закуповувати запчастини до американських систем, ракети великої дальності та засоби протиповітряної оборони. Ключове питання полягає в тому, як фінансувати необхідні закупівлі.

Найочевиднішим виходом стала б конфіскація заморожених російських активів. Цю опцію раніше відкидали з огляду на потенційний вплив на західну фінансову

¹⁶ Ukraine's security guarantees are Europe's responsibility, Trump tells Zelensky: <https://kyiv.independent.com/ukraines-security-guarantees-are-europes-responsibility-trump-tells-zelensky/>

¹⁷ Is Ukraine Now Doomed?: <https://www.csis.org/analysis/ukraine-now-doomed>

систему, юридичні ризики, а також гіпотетичну можливість використання цих коштів для того, щоб заохотити РФ до компромісу.

Використання заморожених активів як стимулу для РФ видається сумнівним. За три роки війни Росія не продемонструвала готовності до компромісів в обмін на повернення коштів. Ба більше, історично Москва послідовно надавала перевагу своїм геополітичним амбіціям над економічними здобутками. Навіть зараз РФ продовжує витрачати кошти Фонду національного добробуту на фінансування війни.¹⁸

Юридичні заперечення також дедалі частіше ставляться під сумнів. Згідно з усе більш поширеною позицією серед провідних юристів, конфіскація заморожених активів може вважатися законним контрзаходом відповідно до статей про Відповідальність держав за міжнародно протиправні діяння (ARSIWA).¹⁹ Зокрема, стаття 48 передбачає, що в разі порушення зобов'язання перед міжнародною спільнотою загалом — як заборона на застосування сили в ролі інструмента зовнішньої політики та порушення територіальної цілісності держав — право на вжиття контрзаходів має будь-яка держава, а не лише постраждала сторона.²⁰

Рішення про конфіскацію також не суперечить принципу оборотності. Врешті-решт, з урахуванням того, що РФ завдала Україні значно більшої шкоди, ніж обсяг заморожених активів, у разі, якщо Росія виконає своє зобов'язання з репарацій, передбачене ARSIWA, кошти можуть бути повернені із цієї суми.²¹

Нарешті з фінансової перспективи точка неповернення була пройдена після заморожування активів. Замороження активів фактично позбавило РФ доступу до своїх активів. Відсутність конфіскації не змінює цього факту. З цієї перспективи будь-який суб'єкт, який теоретично міг би турбуватися про аналогічні заходи щодо себе, мав би відмовитися від західної фінансової інфраструктури вже після заморожування, незалежно від того, чи кошти пізніше були конфісковані. Цей сценарій не здійснився передусім через відсутність повноцінної альтернативи західним фінансовим системам. Конфіскація активів не змінить цього факту.²²

Попри спектр застережень конфіскація заморожених активів Росії — це юридично, морально, фінансово й стратегічно обґрунтоване рішення. Це одна з небагатьох можливостей забезпечити довгострокову підтримку України та уникнути надмірного навантаження на європейські бюджети. Конфіскація активів дасть змогу укласти багаторічні оборонні контракти з європейськими, американськими та українськими компаніями, забезпечити безперебійне надходження військової допомоги

¹⁸ Large Budget Deficit In January Could Spell Trouble; Underlying Vulnerabilities May Surface: <https://sanctions.kse.ua/en/large-budget-deficit-in-january-could-spell-trouble-underlying-vulnerabilities-may-surface/>

¹⁹ The legal, practical, and moral case for transferring Russian sovereign assets to Ukraine: <https://rdi.org/wp-content/uploads/2023/09/2023.09.17-MPP-Report.pdf>

²⁰ Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts: https://legal.un.org/ilo/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf

²¹ Sanctions, Confiscation, and the Rule of Law: https://shs.cairn.info/article/E_RED_005_0035/pdf?lang=en&ID_ARTICLE=E_RED_005_0035

²² Freeze to Seize or to Appease?: <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/freeze-seize-or-appease-why-russian-assets-are-not-bargaining-chip>

та уникнути щорічних проблем в ухваленні нових пакетів допомоги через зміни політичної кон'юнктури. У таких умовах сподівання Російської Федерації перечекати підтримку Заходу ставатимуть дедалі менш імовірними, що заохотить Москву до реальних перемовин.

Підтвердження довгострокової підтримки

Попри численні запевнення в підтримці України «стільки, скільки потрібно», у перші роки повномасштабної війни лише декілька країн ухвалили конкретні фінансові багаторічні зобов'язання. У більшості випадків допомогу затверджували на основі щорічних політичних рішень, що призводило до затримок, пауз та тривалих дебатів щодо рівня подальшої підтримки. Така нерішучість партнерів України стимулює Росію продовжувати конфлікт з розрахунком, що політичні зміни або втома Заходу спричинять скорочення допомоги та створять умови для її воєнної перемоги. Для того щоб відкрити шлях до змістовних перемовин, ця парадигма має бути змінена.

Низка країн — серед них Норвегія,²³ Швеція,²⁴ Данія,²⁵ Велика Британія,²⁶ Канада,²⁷ Латвія,²⁸ Литва,²⁹ Естонія,³⁰ Нідерланди³¹ та Німеччина³² — вже взяли на себе довгострокові фінансові зобов'язання. Крім того, багаторічні ресурси передбачені через Фонд допомоги Україні в межах Європейського фонду миру.³³

²³ The Nansen Support Programme for Ukraine: <https://www.norad.no/en/thematic-areas/humanitarian-assistance-and-comprehensive-response-and-the-nansen-programme-for-ukraine/the-nansen-support-programme-for-ukraine/the-nansen-support-programme-for-ukraine/>

²⁴ Press release from Ministry of Defence, Ministry of Finance SEK 75 billion in military support to Ukraine: <https://www.government.se/press-releases/2024/05/sek-75-billion-in-military-support-to-ukraine/>

²⁵ Donationspakke XXV: Militær støtte til Ukraine for 6,7 mia. kroner: <https://www.fmn.dk/da/nyheder/2025/donationspakke-xxv-militar-stotte-til-ukraine-for-67-mia-kroner/>

²⁶ UK-Ukraine 100 Year Partnership Declaration: <https://www.gov.uk/government/publications/uk-ukraine-100-year-partnership-declaration/uk-ukraine-100-year-partnership-declaration>

²⁷ Canadian donations and military support to Ukraine: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/campaigns/canadian-military-support-to-ukraine.html>

²⁸ Agreement between Ukraine and the Republic of Latvia on long-term support and security commitments: <https://www.president.gov.ua/en/news/ugoda-mizh-ukrayinoyu-ta-latvijskoyu-respublikoyu-pro-dovgos-90189>

²⁹ State Defence Council discussed assistance to Ukraine plan of the National Defence System and significant decisions to strengthen the Armed Forces: <https://kam.lt/en/state-defence-council-discussed-assistance-to-ukraine-plan-of-the-national-defence-system-and-significant-decisions-to-strengthen-the-armed-forces/>

³⁰ Agreement on Security Cooperation and Long-term Support between Ukraine and Estonia: <https://www.president.gov.ua/en/news/ugoda-pro-spivrobotnictvo-u-sferi-bezpeki-ta-dovgo-strokovu-p-91793>

³¹ Voorjaarsnota 2024: extra geld voor Oekraïne, decentrale overheden en Defensie: <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2024/04/15/voorjaarsnota-2024>

³² Germany Allocates Funds for Long-Term Military Aid to Ukraine: <https://militarnyi.com/en/news/germany-allocates-funds-for-long-term-military-aid-to-ukraine/>

³³ Ukraine, the European Peace Facility and additional financing: <https://epthinktank.eu/2024/09/03/ukraine-the-european-peace-facility-and-additional-financing/>

Втім, без участі США загальний обсяг зобов'язань не відповідає українським потребам. У 2025 році європейські країни погодилися надати 23 млрд євро (близько 26 млрд доларів).³⁴ Сума обіцяної підтримки у 2026 році не перевищує \$20 млрд.³⁵ Разом із потенційними \$10 млрд щорічної військової допомоги в рамках програми USAI Україна може розраховувати на \$33 млрд у 2025-му та \$30 млрд у 2026-му.³⁶ Інакше кажучи, обсяг допомоги, ймовірно, скоротиться на 25% уже цього року, а у 2026 — зменшиться на третину від попереднього середнього рівня в \$40–43 млрд.³⁷

Проект ReArm Europe/Readiness 2030 здатний частково компенсувати цей дефіцит, передбачаючи доступ до кредитів на суму €150 млрд для закупівлі оборонного обладнання.³⁸ Але на практиці ці кредити мають задовольнити як українські потреби, так і переозброєння 27 армій країн ЄС, які десятиліттями не отримували належного фінансування. Готовність країн ЄС брати великі позики для забезпечення українських потреб також не є гарантованою. Як результат частка України може виявитися значно меншою за очікувану, тим самим викликаючи обґрунтовані сумніви щодо наявності необхідного рівня підтримки впродовж наступних років. Це вкрай несприятливий сигнал для Москви, якщо пріоритетом є закінчення війни.

На відміну від підходу, запропонованого в межах ReArm Europe/Readiness 2030, доцільнішим кроком було б ухвалення багаторічної фінансової підтримки в необхідному обсязі, орієнтованої винятково на українські потреби. Подібна допомога може бути надана навіть без додаткового навантаження на бюджети країн ЄС або Союзу загалом — через конфіскацію заморожених російських активів. Близько €210 млрд активів, заморожених у європейських юрисдикціях, потенційно можуть фінансувати українські оборонні потреби впродовж кількох років.

Наявність коштів для довгострокового фінансування без додаткових політичних рішень суттєво змінила б стратегічні розрахунки Москви. Якщо Україна зможе стабільно фінансувати оборону протягом наступних років, а промисловий потенціал ЄС, США та самої України нарощуватиме обсяги, українські запаси військової техніки та озброєння будуть зростати. Водночас РФ навряд чи вдасться суттєво підвищити виробництво через дефіцит робочої сили³⁹ та фінансові обмеження.⁴⁰ У результаті матеріальний баланс на полі бою поступово змінюватиметься не на користь РФ.

У такому контексті, коли перевага в озброєнні та військовій техніці дедалі більше схилатиметься на бік України, очікування Москви досягти ширших цілей через

³⁴ EU commits EUR 23B in military aid to Ukraine for 2025 — Kallas: <https://www.ukrinform.net/rubric-ato/3980967-eu-commits-eur-23b-in-military-aid-to-ukraine-for-2025-kallas.html>

³⁵ Підрахунки автора на базі офіційних прес-релізів.

³⁶ Is Ukraine Now Doomed: <https://www.csis.org/analysis/ukraine-now-doomed>

³⁷ Ukraine Support Tracker: <https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/>

³⁸ ReArm Europe Plan/Readiness 2030: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/769566/EPRS_BRI\(2025\)769566_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/769566/EPRS_BRI(2025)769566_EN.pdf)

³⁹ Russia is facing a severe labor shortage: <https://meduza.io/en/feature/2024/12/11/a-perfect-storm>

⁴⁰ Russia is on a slow path to bankruptcy, but how slow?: <https://warontherocks.com/2024/09/russia-is-on-a-slow-path-to-bankruptcy-but-how-slow/>

затягування війни стануть менш реалістичними. Це підірве одну з ключових передумов, яка стимулює продовження збройної агресії, і сприятиме початку змістовних мирних переговорів.

Обмежити вплив російського ядерного шантажу

Щоб повернути ситуацію на свою користь, Росія може знову вдаватися до перевіреного інструмента обмеження зовнішньої допомоги Україні— ядерного шантажу. Побоювання ескалації із застосуванням ядерної зброї супроводжують конфлікт від самого початку, і саме ці ризики значно впливали на формування підходу українських партнерів у питаннях передання озброєння.

Партнери України дотримувалися стратегії обережного калібрування, повільно надаючи Україні нові спроможності та спостерігаючи за реакцією Москви, щоб оцінити ризики ескалації.⁴¹ Такий підхід призводив до тривалих затримок, втрати вікон можливостей та штучного створення несприятливих умов для українських Сил оборони.⁴² Як наслідок Україна опинилася в значно гіршій стратегічній позиції, ніж могла б бути за більш проактивної політики підтримки.

Нині вже зрозуміло, що загроза ядерної ескалації виявилася значно перебільшеною. Причиною цього частково було уявлення про ірраціональність російського керівництва.⁴³ Базуючись на припущенні про непередбачуваність та ірраціональність РФ, західні партнери України не відкидали можливості застосування ядерної зброї, навіть коли це рішення було б очевидно контрпродуктивним. Така оцінка фундаментально ґрунтується на дзеркальному мисленні— проекції західних цінностей і стратегічної логіки на Росію. Приписуючи РФ типово західну систему координат, проте спостерігаючи явну розбіжність між діями Москви та очікуваною логікою, західні аналітики часто помилково тлумачили це як ірраціональність. Насправді ж РФ оперує у відмінній від європейської чи американської системи координат, зосереджуючись на цінностях статусу, контролі над територією та виживанні режиму. Дії Російської Федерації мають сенс та можуть бути прогнозовані в рамках властивій їй системи цінностей.

Російська ядерна доктрина не допоможе зрозуміти цю систему координат та визначити ті цінності, заради захисту яких РФ була б готова застосувати ядерну зброю. Вона описує широкий спектр ситуацій, що потенційно можуть виправдати застосування ядерної зброї— від ракетного удару по території РФ до «загрози існуванню

⁴¹ Escalation Management in Ukraine: Assessing the U.S. Response to Russia's Manipulation of Risk: <https://sais.jhu.edu/kissinger/programs-and-projects/kissinger-center-papers/escalation-management-ukraine-response-russias-manipulation-risk>

⁴² Western fear of escalation will hand Putin an historic victory in Ukraine: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/western-fear-of-escalation-will-hand-putin-an-historic-victory-in-ukraine/>

⁴³ Is Putin Irrational? What Nuclear Strategic Theory Says About Deterrence of Potentially Irrational Opponents: <https://www.rand.org/pubs/commentary/2022/03/is-putin-irrational-what-nuclear-strategic-theory-says.html>

держави».⁴⁴ Використання неоднозначних та розпливчастих формулювань — свідоме рішення. Російська ядерна доктрина виконує радше роль психологічної операції, ніж системи сигналів для зовнішніх акторів. У таких обставинах поведінкові патерни та аналіз природи російської державності можуть дати більш точне уявлення про червоні лінії Росії.

Як і будь-яке політичне утворення, Росія зацікавлена у власному виживанні. Використання ядерної зброї цілком можливе за умов екзистенційної загрози державі. З огляду на авторитарний характер загроза виживанню режиму або фізичній безпеці його лідерів також може бути суттєвим ескалаційним фактором. Питання про те, чи становить поразка в Україні небезпеку для режиму, досі є дискусійним, втім, його значення радше теоретичне. Повна воєнна поразка РФ в Україні наразі малоймовірна.

Незважаючи на важливу роль територіального контролю в системи цінностей РФ, Кремль не демонструє готовності йти на ядерну ескалацію через втрату окупованих територій. Не вдаючись до ядерного удару, Росія відступила з частини Херсонської області, включно з обласним центром, який РФ вважає своєю територією згідно з Конституцією. Аналогічно ядерна ескалація не відбулася після окупації частини Курської області в ході операції українських сил. Хоча восени 2022 року на тлі поразок російського угруповання в Україні та втрати території з'являлися повідомлення про розгляд ядерного сценарію,⁴⁵ свідому інформаційно-психологічну операцію не можна відкидати. Рішення все ж таки не вдаватися до ядерних опцій також сигналізує, що Москва не вважала таку ескалацію виправданою.

Застосування західного озброєння на території РФ, удари по території Росії, зокрема атаки далекобійними засобами, які передали українські партнери — все те, що Москва позиціонувала як остаточну червону лінію, не спровокувало ядерної відповіді. Це не дивно: ризики для Кремля в разі застосування ядерної зброї значно перевищують потенційні вигоди.

Тактична ядерна зброя має обмежену бойову ефективність через високе розосередження українських сил. Кремль міг би спробувати використати ядерну зброю для примушення України до миру через удар по великому місту та погрози нових ударів у разі продовження спротиву. Втім, результат таких дій малопередбачуваний. У той час як ядерна ескалація могла б змусити Україну капітулювати, зворотний сценарій не менш реалістичний. Значні цивільні втрати могли б консолідувати українське суспільство на подальшу боротьбу та об'єднати світ проти РФ. Китай⁴⁶ та Індія,⁴⁷ наприклад, недвозначно підкреслювали неприпустимість порушення ядерного табу

⁴⁴ Об утверждении Основ государственной политики Российской Федерации в области ядерного сдерживания: <http://publication.pravo.gov.ru/document/0001202411190001?index=7>

⁴⁵ Biden's Armageddon Moment: When Nuclear Detonation Seemed Possible in Ukraine: <https://www.nytimes.com/2024/03/09/us/politics/biden-nuclear-russia-ukraine.html>

⁴⁶ Antony Blinken: "China has been trying to have it both ways": <https://www.ft.com/content/25798b9f-1ad9-4f7f-ab9e-d6f36bbe3edf>

⁴⁷ India's defence minister warns against nuclear weapons in call with Russian counterpart: <https://www.reuters.com/world/indias-defence-minister-warns-against-nuclear-weapons-call-with-russian-2022-10-26/>

навіть у демонстративній формі. Залежність Росії від економічних зв'язків з Китаєм та Індією змушує Москву враховувати їхню позицію.

Оскільки ядерна зброя має сумнівну здатність допомогти Кремлю досягти його стратегічних цілей, її застосування малоімовірно, якщо не йдеться про безальтернативну ситуацію з екзистенційними ризиками. З огляду на те, що Україна наразі не здатна створити такі умови навіть із розширеною допомогою, немає підстав надалі обмежувати передання озброєнь, спричиняти штучні затримки чи накладати нові заборони.

Це не означає, що Росія відмовиться від ядерного шантажу. Навпаки, якщо РФ зіштовхнеться з неможливістю досягти цілей конвенційними засобами, психологічний тиск посилюватиметься. Парадоксально, але надмірна обережність підвищує ризик загострення ситуації: що більше Захід поступається перед погрозами, то більш реалістичною для Кремля може здаватися можливість обмеженого використання ядерної зброї з наступними погрозами ескалації для того, щоб уникнути відповідальності. Поступки у відповідь на ядерний шантаж підривають систему стримування і створюють для Росії ілюзію можливості керованої ескалації.

Успіх ядерного шантажу помічають й інші актори. Для одних це додатковий аргумент на користь створення власного арсеналу. Для інших — приклад ефективності практики, який заохочує відтворення. Зростання кількості ядерних держав і нові акти ядерного шантажу підвищують вірогідність інциденту. В інтересах глобальної стратегічної стабільності — не допустити поширення цієї практики.

У випадку України забезпечення довгострокової безпекової підтримки й **обмеження** впливу ядерних погроз можуть радикально погіршити стратегічні перспективи Росії. У такому контексті єдиною ставкою Кремля залишиться виснаження України та злам її волі до спротиву.

2.2. Посилення стійкості України

Зміна воєнної стратегії

Початкова ідея відновлення територіальної цілісності України та витіснення російських військових з її території шляхом серії наступальних кампаній навряд чи матиме успіх. Також малоімовірно, що Україна зможе суттєво покращити свою переговорну позицію за допомогою нових наступальних операцій в рамках цієї фази війни.

Хоча обмежений успіх попередніх наступальних кампаній України часто пояснюється затримкою та недостатнім обсягом зовнішньої допомоги, основна проблема є більш фундаментальною. Бойовий простір в Україні характеризується домінуванням оборони над наступом та має сильну тенденцію до позиційного характеру.

Вразливість бронетехніки до безпілотних літальних апаратів (БПЛА) та протитанкових керованих ракет, відсутність переваги в повітрі, непропорційне збільшення руйнівної сили та точності артилерії, а також прозорість поля бою через широке

використання сенсорів змушують сторони діяти невеликими, сильно розпорошеними та здебільшого спіхоченими групами.⁴⁸ Це підриває здатність до швидких та глибоких механізованих наступальних дії, які могли б забезпечити значні територіальні здобутки або розгром великих угруповань противника.⁴⁹

За сприятливих обставин Україні вдавалося просунутися лише на кілька десятків кілометрів перш ніж знову загрузнути у виснажливій позиційній боротьбі. Так само російські військові не мають змоги досягти суттєвих результатів, навіть попри сприятливий баланс сил. Завдяки високій толерантності до втрат, великим демографічним резервам та значним запасам техніки, РФ вдається просуватися, втім окуповуючи лише невеликі села ціною диспропорційних ресурсів.

Російський приклад є показовим. Навіть за умови сприятливого балансу сил, подолання позиційного характеру сучасної війни є нетривіальним завданням. З огляду на обмежені українські ресурси, масштабні наступальні операції мають ще гірші шанси на досягнення стратегічного успіху. Навпаки, за нинішніх обставин такі спроби створюються ризик виснаження українських сил та загрозу дезінтеграції фронту.

Україні варто пріоритезувати стабілізацію лінії фронту і зменшення здатність Росії просуватися надалі. Якщо російський наступ зайде в глухий кут без перспектив досягнення подальших результатів, тоді як її внутрішні проблеми зростатимуть, Москва не матиме змоги диктувати умови переговорного процесу.

Для стабілізації лінії фронту Україні потрібно зайняти оборонну позицію, яка дала б їй змогу скористатися перевагою оборони над наступом. Це не відкидає локальних контрударів чи рейдів з метою розтягнення російських сил, а також не передбачає надмірно статичної тактики. Навпаки, щоб уникнути виснаження своїх обмежених ресурсів, Україні варто вдатися до еластичної оборони, надаючи підрозділам дозвіл на відступ, коли умови несприятливі. Замість жорсткого утримання лінії фронту, ідея її стабілізації має ґрунтуватися на використанні оборонної позиції для виснаження російських сил до втрати наступального потенціалу.

Значні резерви, що давали змогу РФ просуватися протягом останніх трьох років, дедалі більше виснажуються. Через низку політичних, економічних та технічних обмежень РФ не може компенсувати вичерпання запасів через військово-промислове виробництво. Виготовлення нової артилерії в Росії обмежене приблизно 50 гарматами на рік через нестачу верстатів, необхідних для створення стволів.⁵⁰ Щоб підтримувати свій артилерійський арсенал, Москва покладається на відновлення старої радянської артилерії та канібалізацію стволів з радянських запасів. Хоча ці резерви навряд чи будуть повністю вичерпані найближчим часом, якість артилерії

⁴⁸ Tactical Developments During the Third Year of the Russo-Ukrainian War: <https://warontherocks.com/2024/09/russia-is-on-a-slow-path-to-bankruptcy-but-how-slow/>

⁴⁹ To defeat Putin in a long war, Ukraine must switch to active defense in 2024: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/paving-the-way-for-putins-defeat-ukraine-must-prioritize-defense-in-2024/>

⁵⁰ Might Russia run out of big guns?: <https://www.economist.com/the-economist-explains/2024/03/20/might-russia-run-out-of-big-guns>

РФ швидко знижується.⁵¹ Через високі втрати Росії доводиться розгортати дедалі старіші та менш досконалі системи.⁵² Це призводить до зниження точності, дальності та мобільності російських комплексів, послаблюючи її вогневу могутність та роблячи російську артилерію більш вразливою до українського контрбатареного вогню й атак безпілотників. З кожною втратою Росія буде змушена покладатися на все більш застарілі засоби.

Так само понад 85% танків та бойових машин піхоти (БМП), що РФ розгортає щорічно, надходять з радянських запасів.⁵³ Оскільки Росія не здатна виробляти нові танки та БМП у достатніх кількостях, вона ризикує зіткнутися з гострим дефіцитом бронетехніки після вичерпання своїх сховищ. Супутникові дослідження російських баз зберігання свідчать про те, що за нинішніх темпів втрат Росія може зіткнутися з браком бронетехніки й танків у кінці 2025 — першій половині 2026 року.⁵⁴ Хоча бронетехніка не відіграє провідної ролі на цьому етапі війни, виснаження російського бронетанкового парку обмежить вогневу міць РФ на полі бою. Крім того, оскільки бронетехніка часто використовується для безпечного транспортування піхоти до позицій,⁵⁵ дефіцит таких засобів збільшить вразливість російських військ.

Це може стати особливо проблематичним у контексті російської моделі генерування сил. Російська Федерація не наважується оголошувати новий цикл мобілізації через ризики для політичної стабільності. Попередня часткова мобілізація восени 2022 року призвела до втечі близько 700 000 росіян,⁵⁶ масових протестів та серії підпалів призовних пунктів.⁵⁷ Щоб зменшити ризики, Москва вдалася до альтернативних заходів, пропонуючи високі одноразові виплати за приєднання до складу збройних сил, а також залучаючи засуджених до служби в обмін на помилування та вербуючи іноземних громадян завдяки фінансовим стимулам і перспективі громадянства. Така практика забезпечувала Росії в середньому 30 000 новобранців на місяць протягом 2024 року.⁵⁸

Хоча такі темпи дали змогу Росії нарощувати угруповання, коли інтенсивність її операцій знижувалася, протягом найактивніших періодів швидкість генерації сил

⁵¹ Стан ворожої артилерії та її перспективи. Огляд баз зберігання: https://www.vishchun.com/post/stan_vorozhoi_artylerii_ta_yii_perspektyvy

⁵² Russia brings back World War II M-30 122mm howitzers to support ongoing artillery demands in Ukraine: <https://armyrecognition.com/focus-analysis-conflicts/army/conflicts-in-the-world/russia-ukraine-war-2022/russia-brings-back-world-war-ii-m30-122mm-howitzers-to-support-ongoing-artillery-demands-in-ukraine>

⁵³ A methodology for degrading the arms of Russian Federation: <https://static.rusi.org/methodology-degrading-arms-russia-rusi-op-june-2024.pdf>

⁵⁴ Russia's vast stocks of Soviet-era weaponry are running out: <https://www.economist.com/europe/2024/07/16/russias-vast-stocks-of-soviet-era-weaponry-are-running-out>

⁵⁵ Tactical developments during the third year of the Russo-Ukrainian War: <https://static.rusi.org/tactical-developments-third-year-russo-ukrainian-war-february-2205.pdf>

⁵⁶ Россию после 21 сентября покинули около 700 000 граждан: <https://www.forbes.ru/society/478827-rossiu-posle-21-sentabra-pokinuli-okolo-700-000-grazdan>

⁵⁷ Boiling Under the Lid: <https://acleddata.com/2024/03/06/boiling-under-the-lid-protest-potential-ahead-of-russias-2024-presidential-election/>

⁵⁸ Russians motivated to fight for money, 1,000–1,100 people join army every day: <https://news.ukraine.rbc.ua/interview/russians-motivated-to-fight-for-money-1000-1705323575.html>

приблизно відповідала втратам РФ.⁵⁹ Оскільки здатність залучати нових рекрутів попри зростання виплат зменшується, а різке збільшення чисельності війська без оголошення мобілізації малоймовірно, питання комплектування російських військ, за умови зростання рівня втрат, може стати значним викликом.

Збільшити втрати з боку Російської Федерації можна не лише шляхом розгортання нових засобів ураження та нарощення кількості боєприпасів, але й шляхом організаційних змін, щоб стимулювати поширення найефективніших практик та покращити здатність до синхронізації впливів у різних вимірах та на різних рівнях війни.

Реорганізувати військову структуру

Після розпаду Радянського Союзу Україна почала скорочувати чисельність своїх збройних сил. Це скорочення вимагало відповідних структурних змін. У результаті було запроваджено бригадно-батальйонну структуру.⁶⁰ Теоретично вона мала забезпечити зростання мобільності та вогневої потужності, проте на практиці негативно позначилося на здатності ЗСУ поєднувати тактичні дії для досягнення оперативних цілей.

Після початку антитерористичної операції на сході України в 2014 році, для координації і застосування міжвидового угруповання військ, створили так звані «Сектори», які де-факто були тимчасовими штабами оперативного рівня. Згодом, в 2015 році їх було реорганізовано в тимчасові оперативно-тактичні угруповання військ.⁶¹ З початком повномасштабної агресії така практика була поширена для координації дій значно більшої армії.

Оскільки штаби угруповань є тимчасовими об'єднаннями військ (сил), вони не мають штабу з постійним складом військовослужбовців. Офіцерів до них призначають з інших штабів на ротаційній основі, наприклад, зі складу штабів оперативних командувань Сухопутних військ, або з числа офіцерів командувань родів (видів) військ (сил) ЗСУ. Через відсутність попереднього досвіду взаємодії офіцери на ротації часто не володіють знаннями про сильні та слабкі сторони підпорядкованих підрозділів, їхні потреби та спроможності. Після кожної ротації також втрачається розуміння бойового середовища, що унеможливлює ефективне виконання обов'язків доти, доки новий офіцерський склад не набуде ситуаційної обізнаності. Як результат рівень довіри між командирами оперативно-тактичних й оперативно-стратегічних угруповань та частинами, які їм підпорядковані, зазвичай є низьким, а дії на оперативному рівні — розсинхронізованими.⁶²

Проблема поглиблюється кризами на фронті та практикою реагування на них через перекидання сторонніх частин і підрозділів для посилення оборони у вразливих

⁵⁹ Russia Sends Waves of Troops to the Front in a Brutal Style of Fighting: <https://www.nytimes.com/2024/06/27/us/politics/russia-casualties-ukraine-war.html>

⁶⁰ Brief history of land forces of Ukraine: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000028067>

⁶¹ Біла Книга 2015: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1a/WB_2015.pdf

⁶² Польові дослідження Центру Ініціатив Повернись Живим

зонах. Як наслідок бригади часто мають у підпорядкуванні різномірні підрозділи, прикомандировані з інших військових частин, у той час як їхні власні розкидані по інших ділянках фронту.⁶³ За таких умов керованість військами слабшає, а вертикаль управління — фрагментується.

Для розв'язання цих проблем в Україні розпочато реформу, що передбачає заміну тимчасових угруповань постійною корпусною структурою.⁶⁴ Хоча рішення створити корпуси без проміжного рівня дивізій може призвести до зниження сумісності із силами НАТО й надмірної кількості підпорядкованих частин для командування корпусів. Утім, навіть у такій формі створення постійних штабів на оперативному рівні може суттєво покращити ситуаційну обізнаність і здатність до координації дій.

Щоб відновити вертикаль управління, Україна також має повернути придані підрозділи під керівництво їхніх безпосередніх частин, або остаточно передати їх до складу бригад, до яких вони прикомандировані. В умовах високої інтенсивності бойових дій це завдання є непростим. Проте поступове відновлення ланцюга командування є можливим.

Частини з великою кількістю приданих підрозділів можуть виводитися з напрямків основних ударів до другорядних ділянок оборони, особливо там, де вона спирається на природні перешкоди: річки, озера, яри. Завдяки нижчій інтенсивності бойових дій і вигідним умовам оборони такі бригади зможуть утримувати позиції меншими силами, поступово повертаючи придані елементи. Крім того, **припинення** створення нових бойових бригад, оптимізація кількості та припинення безпідставного масштабування вже існуючих військових частин, а також переорієнтація потоку мобілізованих до вже наявних досвідчених бригад⁶⁵ допоможе підвищити ефективність розподілу особового складу. Поповнені частини й підрозділи зможуть повернути придані елементи до складу їхніх вихідних формувань без суттєвого зниження боєздатності.

Такий підхід дозволив би Силам оборони України відновити здатність до синхронізації тактичного й оперативного рівнів, підвищивши керованість військами. Однак ефективність реформи залежатиме не лише від створення постійних штабів, можливості відновити вертикаль управління, а й від наявності достатньої кількості офіцерів оперативного рівня для укомплектування штабів нових корпусів.

Частково проблему можна вирішити, призначивши на посади офіцерів із досвідом служби в оперативно-тактичних угрупованнях. Проте оскільки кількість корпусів перевищує кількість угруповань, ризик нестачі кваліфікованих кадрів для укомплектування штабів новостворених корпусів є великим. Щоб заповнити цю

⁶³ Українські бригади не воюють повним складом, батальйони відправляють на різні напрямки: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/batalyoni-ukrajinskih-brigad-vidpravlyayut-voyuvati-narizni-napryamki-ce-problema-novini-ukrajini-50468289.html>

⁶⁴ Приступили до реалізації заходів з переходу на корпусну структуру: <https://www.zsu.gov.ua/prystupyly-do-realizaciyi-zahodiv-z-perehodu-na-korpusnu-strukturu-golovnokomanduvach-zs-ukrayiny-general-oleksandr-syrskyy/>

⁶⁵ В Україні припинили формування нових бригад: <https://military.com/uk/news/v-ukrayini-prypynyly-formuvannya-novyh-brygad-ofis-prezydenta/>

прогалину, Сили оборони України будуть змушені швидко переміщувати частину офіцерів тактичного рівня на оперативний рівень.

З огляду на якісні відмінності між тактичним і оперативним рівнями, такі офіцери потребуватимуть допідготовки або перекваліфікації. Якщо враховувати перевантаженість офіцерського складу, продовження бойових дій та неоднозначний досвід оперативного управління загалом, організувати відповідне навчання власними силами в необхідному обсязі та достатньої якості буде вкрай складно.

У цьому контексті західні партнери України могли б надати критично важливу підтримку, забезпечивши короткострокову підготовку для майбутніх офіцерів управління корпусів. Це посилює б спроможності Сил оборони у сфері управління військами та підвищило б шанси на успішну реалізацію реформи.

Масштабування успішних підрозділів

Організаційну культуру та практики лідерства в Збройних Силах України часто критикують за так званий «совок»⁶⁶. «Совок» зазвичай описується як жорстка та надмірно бюрократизована культура управління, у якій лідери демонструють догматичне мислення, авторитарний стиль управління та надають перевагу внутрішній політиці, адміністративним процесам і символічному прояву влади замість бойової ефективності.⁶⁷

Попри назву, ця проблема не є унікальною для радянської військової системи. «Совок» виявляє ознаки, що були історично притаманні збройним силам різних країн через тенденцію закритих, консервативних та ієрархічних організацій просувати індивідів з авторитарним психотипом особистості, що надалі формують відповідне середовище. Подібні культури справді пов'язують з низькою бойовою ефективністю та якістю прийняття рішень, поганою адаптивністю та низькою інноваційністю.⁶⁸

В Україні такий організаційний стиль призводить до уповільнення процесу впровадження нових технологічних рішень, сучасних практик управління та обміну інформацією, диспропорційних втрат техніки та особового складу, викривлення інформації, що надходить з тактичного рівня на оперативний та стратегічний, а також погіршення морально-психологічного стану військовослужбовців.

Хоча повна трансформація організаційної культури збройних сил потребуватиме значного часу та глибокої реформи військової освіти й системи підготовки, короткостроковим заходом може стати підтримка та масштабування частин і підрозділів, що вже впроваджують альтернативні підходи до лідерства й управління, що має позитивний ефект на поле бою. В армії завжди були офіцери, які вирізнялися

⁶⁶ Жаргонізм похідний від російської назви Радянського Союзу.

⁶⁷ Чому військовослужбовці звільняються з армії: https://savelife.in.ua/wp-content/plugins/pdfjs-viewer-shortcode/pdfjs/web/viewer.php?file=https://savelife.in.ua/wp-content/uploads/2022/07/ZSU_Web_public_UA.pdf

⁶⁸ Діксон, Н. Психологія військової некомпетентності. Наш формат, 2025.

якісними практиками командування та прагнули змінити усталену культуру.⁶⁹ Їх кількість почала зростати під час Антитерористичної операції та Операції об'єднаних сил — в першу чергу, завдяки припливу з 2014 року великої кількості цивільних людей у військо та настання де-факто умов, в яких командири нижчих ланок певним чином могли проявляти ініціативу та креативність під час ведення активних бойових дій, що дозволяло доволі активно зростати їм по посадам. Частково ефективні процеси і процедури у війську з'являлися й завдяки західним інструкторським місіям в Україні.⁷⁰ Після початку повномасштабного вторгнення до війська долучилися ще сотні тисяч людей без попереднього військового досвіду; деякі з них згодом стали офіцерами та очолили нові частини і підрозділи. Внаслідок усіх цих процесів у збройних силах утворились «осередки» нової організаційної культури та підходу до керівництва.

Частини і підрозділи, які вони представляють є надзвичайно різномірними, але об'єднані спільним підходом: відмовою від жорсткої бюрократичної моделі управління на користь гнучкості, адаптивності, інновацій і пріоритету тактичної та оперативної ефективності над формальним дотриманням процедур. Через спрямування більшої частки новобранців та матеріального забезпечення до найуспішніших військових частин, сприяючи їхньому розширенню, можливо соціалізовувати нових рекрутів у більш позитивній культурі та сприяти поширенню ефективних практик управління.

Багато з таких частин уже є добре відомими й закономірно зростають, приваблюючи диспропорційно велику кількість рекрутів. Щоб ідентифікувати інші подібні формування, доцільно застосовувати підхід на основі даних. Жоден окремий показник не буде достатнім для оцінки потенціалу. Вищі втрати можуть бути наслідком особливо складного оперативного середовища або нестачі матеріального **забезпечення**. Те саме стосується територіальних втрат чи рівня дезертирства, якщо їх розглядати ізольовано. Водночас комбінація різних параметрів — власні втрати особового складу й техніки; втрати, завдані противнику; територіальні здобутки чи втрати; рівень дезертирства; кількість переведень військовослужбовців та вплив добровольців — може дати змістовну аналітичну картину, якщо розглядатиметься в контексті інтенсивності бойових дій і локального співвідношення сил.

Підрозділи, які демонструють стійкі результати за широким спектром показників навіть за складних умов, є найкращими кандидатами для розширення. Водночас ті, що навіть у сприятливих обставинах демонструють низьку бойову ефективність та високий рівень втрат, можуть бути розформовані з розсіюванням їх особового складу, озброєння та військової техніки серед більш боєздатних частин, тим самим поступово трансформуючи Сили оборони України.

⁶⁹ Там само.

⁷⁰ What Impact Did Canada's Military Have on Ukrainian Resistance?: <https://thewalrus.ca/canada-training-ukraine/>

Реформа базової загальновійськової підготовки

Масова мобілізація залучає до лав збройних сил значну кількість колишніх цивільних після короткого навчального курсу. Їхня ефективність великою мірою залежить від якості базової загальновійськової підготовки.⁷¹ Однак нинішній стан системи підготовки все ще виявляє ряд ключових недоліків, зокрема — структуру та зміст програми, що погано відповідає сучасним вимогам, критичний дефіцит кваліфікованого інструкторського складу, неефективність процесів і процедур, а також незадовільні матеріальні умови в навчальних центрах.

Останні спроби реформування зосереджувалися на вдосконаленні навчальних програм.⁷² Такий фокус зусиль не є самодостатнім, оскільки формальні вимоги до програм не покращують реального процесу підготовки, якщо програма не може бути виконана через матеріальні обмеження, неефективні процеси, нестачу персоналу й відповідної кваліфікації у нього.

Зокрема, недостатній рівень оплати праці, погані умови проживання, надмірне навантаження та низький престиж посад інструкторів відлякують потенційних кандидатів. Нерідко інструктори намагаються перевестися на більш престижні та краще оплачувані бойові посади, тим самим звужуючи кадровий потенціал навчальних центрів. Через недостатню кількість інструкторського складу ефективність процесу підготовки майбутніх військовослужбовців зазвичай є низькою.

Ще однією критичною проблемою є кваліфікація інструкторів. Хоча багато з них мають значний бойовий досвід, це не завжди означає наявність викладацьких навичок. Через відсутність педагогічної підготовки інструктори часто не можуть якісно структурувати заняття, утримати увагу слухачів, врахувати різні стилі навчання та адекватно оцінити прогрес курсантів.

Ці проблеми накладаються на численні інфраструктурні, матеріальні та організаційні бар'єри. Наприклад, загроза комбінованих російських повітряних ударів змусила розосередити інфраструктуру навчальних центрів на великій території. Оскільки центри переважно не мають належного транспорту, години навчального часу витрачаються на переміщення пішки між місцями проживання, харчування та тренувальними майданчиками. Щоб компенсувати це, інструктори змушені стискати програму навчання. Водночас через відсутність окремого адміністративного персоналу повсякденні завдання — приготування їжі, охорона, прибирання, обслуговування приміщень — покладаються на курсантів, відволікаючи їх від основної підготовки.

Не менш важливою є вкрай низька якість умов проживання. Хоча її часто виправдовують як психологічну підготовку до польових умов, вона негативно впливає на стан здоров'я рекрутів. Поширені випадки тривалих хвороб або загострення

⁷¹ БЗВП — підготовка, яку мають пройти усі особи, що вперше доєднуються до Сил оборони України. Також наслідком завершення БЗВП є отримання військово-облікової спеціальності.

⁷² БЗВП: як змінилась підготовка українських новобранців за досвідом війни?: <https://militaryny.com/uk/articles/bzvp-yak-zminylas-pidgotovka-ukrayinskyh-novobrantsiv-za-dosvidom-vijny/>

хронічних недуг, які призводять до додаткової втрати навчального часу. В результаті фактична кількість навчальних годин майже ніколи не відповідає заявленій у програмі, а спроба виконати програму в повному обсязі завершується тим, що курсанти не засвоюють більшу частину навичок.

За таких умов суб'єктивне відчуття власної підготовленості у курсантів залишається низьким. Разом з побутовими проблемами та хворобами це природно веде до падіння морального стану та мотивації рекрутів. Такі труднощі не лише погіршують процес навчання, а й сприяють дезертирству ще під час базової підготовки та формують негативну репутацію збройних сил серед родичів і друзів мобілізованих, тим самим ускладнюючи мобілізаційні зусилля.⁷³

Вузол проблем, пов'язаних із базовою загальновійськовою підготовкою, хоча б частково вдасться розв'язати шляхом збільшення інвестицій у цей процес. Зокрема, підвищення грошового забезпечення та покращення умов служби інструкторів може залучити військовослужбовців до інструкторських посад. Це своєю чергою зменшить навантаження, звільнить час для відпочинку, планування занять та проходження профільної підготовки для інструкторів. Ці зусилля варто підкріпити зменшенням бюрократичного навантаження шляхом цифровізації та залучення додаткового адміністративного персоналу. Покращення житлових умов та передання побутових завдань підрядникам або окремому персоналу дасть змогу збільшити відсоток ефективно використаного часу на навчання. Лише після розв'язання цих проблем можна буде повною мірою скористатися перевагами вдосконалених навчальних програм.

Партнери України можуть підтримати ці зміни, допомагаючи з розвитком інфраструктури навчальних центрів та надаючи організаційну підтримку українським інструкторам. Водночас іноземні навчальні місії, зосереджені на базовій військовій підготовці, мають обмежені можливості компенсувати недоліки української системи.

Попри те, що підготовка на території країн-партнерів зазвичай передбачає кращі побутові умови, безпеку від повітряних ударів та сучасні педагогічні підходи, вона часто не відповідає реаліям українського поля бою. Хоча обмін досвідом з українською стороною триває, запровадженню уроків російсько-української війни в навчальному процесі заважають жорсткі бюрократичні процедури, надмірна регламентованість і військовий консерватизм. В умовах особливо швидкого циклу інновацій та адаптації на фронті зміни програм і підходів іноземних тренувальних місій не встигають за реаліями на полі бою.

Ідеального розв'язання цієї проблеми не існує. З одного боку, розгортання іноземних інструкторських місій в Україні дало б змогу працювати в менш регульованому середовищі, проводити реалістичне навчання та покращити обмін інформацією з підрозділами на лінії бойового зіткнення. Такий підхід, проте, має безпекові ризики.

⁷³ Як цивільні стають військовими? Центр ініціатив ПЖ дослідив базову загальновійськову підготовку: <https://cbacenter.ngo/page/doslidzennia-iak-civilna-liudina-staje-viiskovoiu-problematika-bazovoyi-zagalnoviiskovoyi-pidgotovki-v-zbroinix-silax-ukrayini-stanom-na-2024-rik>

Крім того, недорозвинена інфраструктура українських навчальних центрів знижує якість підготовки, якщо рішення про розгортання іноземних місій не буде підкріплено інвестиціями в розбудову інфраструктури.

З іншого боку, якість іноземної підготовки на території країн-партнерів могла б покращитися за умови дерегуляції, зменшення бюрократизму та збільшення ролі українських інструкторів у навчальному процесі. Таке рішення, втім, несе політичні ризики в разі інцидентів, ймовірність яких зростає в умовах послаблення обмежень. Крім того, використання іноземної інфраструктури створює додаткове логістичне навантаження та уповільнює процес розгортання підрозділів після проходження навчання.⁷⁴

Всупереч цим недолікам, будь-який з цих підходів має шанси суттєво покращити систему іноземної підготовки українських військовослужбовців.

Зменшення дефіциту особового складу

Брак особового складу в бойових частинах та підрозділах залишається одним з головних викликів для Сил оборони. Він не є наслідком вичерпання людських ресурсів. За приблизними оцінками, в Україні налічується близько 3,7 мільйона осіб, які підпадають під критерії військової служби, вже за вирахування осіб з інвалідністю, тих, хто перебуває за кордоном або заброньований як робітник критичної інфраструктури.⁷⁵ Навіть без зниження призовного віку Україна має достатній людський потенціал.

Частково причиною нестачі бійців на фронті є недостатній рівень мобілізаційного залучення. Військовозобов'язаних відлякують побоювання щодо браку екіпірування, неякісної підготовки, некомпетентного командування та невизначеного терміну служби поряд із природними страхами перед загибеллю, пораненням або полонем.⁷⁶ Хоча ризики війни неможливо усунути повністю, частина факторів, що змушує військовозобов'язаних ухилятися від служби, може бути пом'якшена.

Партнери України здатні зменшити побоювання щодо нестачі оснащення, забезпечуючи безперервну військову допомогу. Реформи системи підготовки, покращення командно-управлінських процесів, зміни в стилі управління та організаційній культурі через масштабування успішних підрозділів можуть стати відповіддю на ключові проблеми, які знеохочують громадян вступати до лав Сил оборони.

Ці ж реформи можуть стати ефективними й у боротьбі із іншим аспектом, що ускладнює комплектування, — випадки самовільного залишення військових частин (ОЗЧ) та дезертирство. Через чутливість теми складно отримати точні дані про

⁷⁴ Польові дослідження Центру Ініціатив Повернись Живим

⁷⁵ Ukraine needs 500,000 military recruits. Can it raise them?: <https://www.ft.com/content/d7e95021-df99-4e99-8105-5a8c3eb8d4ef>

⁷⁶ Ставлення українців до мобілізації: <https://mobilization.lobbyx.army/>

мотиви залишення служби. Однак обмежені доступні свідчення вказують на ті самі чинники: невизначений строк служби, неякісна підготовка та погане лідерство.⁷⁷

Хоча розв'язання питання невизначеної тривалості служби є складним у коротко-строковій перспективі, покращення підготовки й якості управління можуть дати відчутний ефект. Добре навчені й керовані підрозділи, як правило, демонструють набагато нижчі рівні СЗЧ. Це свідчить про те, що шляхом масштабування найуспішніших частин, реформи підготовки та відсіву неефективних військових структур можна суттєво зменшити кількість самовільних залишень служби, тим самим послабивши тиск на систему комплектування. Якщо темпи генерації сил вдасться збільшити, а кількість випадків дезертирства та СЗЧ зменшити, процес демобілізації може бути розблоковано, навіть якщо він, ймовірно, буде базуватися на повільній демобілізації невеликої кількості військовослужбовців.

Слід чітко зазначити, що навіть за умови змін повного розв'язання проблеми нестачі особового складу, ймовірно, не існує. Втім, реформи, які знімають основні застереження, можуть зробити брак військовослужбовців менш відчутним. Знижений рівень дефіциту в результаті може бути компенсований шляхом нарощування вогневої могутності, інженерно-фортифікаційних укріплень та загороджувальних засобів.

Збільшення вогневої могутності

Частково проблему з людськими ресурсами в Україні можна вирішити, збільшивши вогневу міць. Навіть зараз деякі ділянки лінії фронту постійно відбивають наступ російських військ за допомогою вогневої сили, майже не залучаючи піхоту.⁷⁸ Хоча вогнева міць навряд чи повністю замінить потребу в піхоті, кореляція очевидна: що більше вогневих засобів має підрозділ та що ефективніше їх застосовує, то менше особового складу для утримання лінії фронту він потребує. Крім того, збільшення вогневої могутності може зменшити втрати, що своєю чергою зменшує потребу в поповненні.

Виробництво артилерійських снарядів було одним із ключових методів збільшення вогневої потужності в цьому конфлікті. Росія досі лідирує за темпами виготовлення артилерійських боеприпасів, але перевантажені ланцюги постачання та брак робочої сили ускладняють подальше нарощування ними виробництва.⁷⁹ Тим часом підвищення швидкості виготовлення артилерійських боеприпасів у США та Європі, а також власне виробництво в Україні, скоротить розрив та покращить становище

⁷⁷ Хто й чому пішов у СЗЧ і за яких умов повернеться: <https://texty.org.ua/articles/114257/hto-i-chomu-pishov-u-szch-i-za-yakih-umov-povernetsya-textyorgua-provely-doslidzhennya/>

⁷⁸ Tactical developments during the third year of the Russo-Ukrainian War: <https://static.rusi.org/tactical-developments-third-year-russo-ukrainian-war-february-2205.pdf>

⁷⁹ Russia's Year of Truth: The Missing Military Hardware: <https://cepa.org/article/russias-year-of-truth-the-missing-military-hardware/>

українських військ.⁸⁰ Додаткові закупівлі у третіх країн, як ті, яким сприяє чеська ініціатива щодо боеприпасів, можуть також посилити позиції України.⁸¹

Окрім артилерії, Україна має змогу отримати перевагу в БПЛА. Минулого року Україна виготовила 2,2 мільйона дронів FPV, збільшивши виробництво з кількох сотень тисяч у 2023 році.⁸² На відміну від артилерійських снарядів, виготовлення дронів вимагає мінімальної інфраструктури, що сприяє швидкому збільшенню виробництва. Український ВПК буде здатний виробляти до 4 мільйонів дронів FPV до кінця 2025 за умови достатнього фінансування.⁸³ З огляду на те, що дрони наразі відповідають за 60–70% втрат особового складу та озброєння, виробництво БПЛА є одним з найефективніших способів підвищення вогневої потужності.⁸⁴

Далекобійна зброя є ще однією важливою можливістю для зміцнення української армії. Знищуючи ключові об'єкти російської інфраструктури, як-от оборонні виробничі підприємства, центри управління, аеродроми, склади палива та боеприпасів, Україна має змогу нейтралізувати значну частину наступального потенціалу Росії до того, як відбудеться пряме зіткнення, тим самим збільшуючи свої шанси відбити російські атаки навіть з обмеженими людськими ресурсами.

У випадку нарощування спроможностей Сил оборони України по ураженню Росія, ймовірно, спробує перемістити критично важливу інфраструктуру глибше у свій тил, щоб залишатися поза зоною досяжності далекобійної зброї. Однак не всі об'єкти вдасться перемістити. Хоча літаки можуть бути передислоковані, а склади боеприпасів розосереджені, оборонна промисловість має обмежену мобільність. Крім того, рішення про відведення об'єктів військової інфраструктури буде пов'язане зі значними проблемами. Збільшення відстані збільшить час реагування, ускладнить логістику та зменшить вантажопідйомність літаків через збільшення дальності польоту, а отже, зменшить інтенсивність авіаударів. Це матиме негативний вплив на здатність Росії проводити наступальні операції.

Україна виготовляє 6000 далекобійних безпілотників⁸⁵ й очікує збільшити обсяги виробництва до 30 000 одиниць разом із 3000 крилатих ракет.⁸⁶ Хоча плани на виробництво крилатих ракет можуть бути заоптимістичним, нарощування

⁸⁰ The ratio of artillery shots between Russia and Ukraine has fallen to a record low: <https://militaryni.com/en/news/ministry-of-defense-the-ratio-of-artillery-shots-between-russia-and-ukraine-has-fallen-to-a-record-low/>

⁸¹ Czech initiative to deliver up to 1.8 million shells to Ukraine in 2025: <https://kyivindependent.com/czech-initiative-to-deliver-up-to-1-8-million-shells-to-ukraine-pavel-says/>

⁸² Пресконференція Президента України Володимира Зеленського: <https://www.youtube.com/watch?v=IOInkGiQQE4>

⁸³ Завдяки оборонним індустріям Україна має стати одним із ключових глобальних донорів безпеки: <https://www.president.gov.ua/news/zavdyaki-oboronnim-industriyam-ukrayina-maye-stati-odnim-iz-93617>

⁸⁴ Tactical developments during the third year of the Russo-Ukrainian War: <https://static.rusi.org/tactical-developments-third-year-russo-ukrainian-war-february-2205.pdf>

⁸⁵ In 2024, the Defense Forces received 6 thousand long-range drones: https://militaryni.com/en/news/in-2024-the-defense-forces-received-6-thousand-long-range-drones/#google_vignette

⁸⁶ Ukraine plans to produce 30 thousand long-range drones in 2025: <https://militaryni.com/en/news/ukraine-plans-to-produce-30-thousand-long-range-drones-in-2025/>

виробництва далекобійних БПЛА цілком реальне, за наявності достатніх фінансових ресурсів.

Брак інвестицій залишається основною перешкодою для збільшення виробництва. У грошовому вираженні українська промисловість, станом на початок 2025, здатна виготовляти оборонну техніку на суму 35 мільярдів доларів, однак наразі з українських коштів та іноземних інвестицій доступно лише 10,5 мільярда доларів.⁸⁷ У той час як замовлення продовжують надходити до перевантаженої західної оборонної промисловості, терміни постачання якої вимірюються роками через надмірний попит, український ВПК пропонує можливість швидкого постачання озброєння на 25 мільярдів доларів.

Модель прямого фінансування української оборонної промисловості, відома як «Данська модель» за назвою її засновника, вже була створена та випробувана, залучивши минулого року 587 мільйонів євро.⁸⁸ Це підхід, який українські партнери можуть використовувати для подальшого нарощування української вогневої потужності.

Фортифікація позицій та використання мінних загороджень

Так само, як і у випадку з вогневою міццю, використання якісних фортифікаційних споруд та загороджень може частково компенсувати низькі темпи генерування сил. Правильно спроектовані фортифікаційні споруди дадуть змогу Силам оборони України захистити територію з меншою чисельністю військових, водночас обмежуючи кількість втрат. Використання мінних загороджень може уповільнити російські війська та техніку, наражаючи їх на український вогневий вплив протягом тривалішого періоду, тим самим збільшуючи шанси зірвати наступ до того, як російські війська досягнуть траншей.

Наявні оборонні укріплення наразі не повністю виконують ці функції. Хоча й із запізненням, Україна створила розгалужену мережу фортифікаційних споруд. Однак їхня якість дуже різниться. Деякі з них не додають оборонного потенціалу або навіть підривають його. Це є результатом кількох інституційних та організаційних недоліків.

По-перше, українські військові інженери першими зіткнулися зі скороченнями військової чисельності в пострадянський період, що призвело до втрати технічних знань та обладнання. Через брак військових інженерів Україна змушена залучати цивільних підрядників до розбудови фортифікаційних споруд. Хоча цивільні фірми мають досвід будівництва, їм часто бракує спеціалізованих знань, необхідних для проектування ефективних укріплень. Відсутність досвіду бойових дій та

⁸⁷ Production Capacity of Ukrainian Defense Industry Increased by 75%: <https://military.com/en/news/production-capacity-of-ukrainian-defense-industry-increased-by-75/>

⁸⁸ EUR 597 million in investment: How the 'Danish model' is strengthening Ukraine's defense industry: <https://mod.gov.ua/en/news/eur-597-million-in-investment-how-the-danish-model-is-strengthening-ukraine-s-defense-industry>

тактичного розуміння може призвести до облаштування укріплень, які є структурно надійними, але тактично неефективними.⁸⁹

Актуальні технічні вимоги могли б пом'якшити проблему, але наявні стандарти застаріли. З огляду на еволюцію характеру бойових дій, модель фортифікації за чинними вимогами, як правило, страждає від фатальних недоліків. Однією з таких проблем, наприклад, є відсутність перекриття згори, необхідного для захисту військовослужбовців від спостереження та атак безпілотників. Також, попри появу нових практик, як-от сітчасті тунелі,⁹⁰ проекти фортифікації все ще рідко містять елементи для захисту ключових логістичних маршрутів від атак дронів, що призводить до ризику ізоляції позиції.

Проблема посилюється й низьким рівнем координації між численними окремими установами, включно з десятками військових адміністрацій, Міністерством оборони, Державною спеціальною службою транспорту, Генеральним штабом та військовими частинами, наслідком чого є погано синхронізовані лінії оборони та небезпечні прогалини, які дають змогу російським силам просуватись, обходячи опорні пункти. Крім того, різноманіття організацій, відповідальних за фортифікацію, ускладнює процес контролю, збільшуючи ризики шахрайства та нецільового використання коштів.⁹¹

Свою роль також відіграють суто матеріальні та військові обмеження. Україні бракує інженерного обладнання для швидкого укріплення позицій, і навіть коли важка техніка розгортається, вона змушена діяти під ризиком російських обстрілів та ударів БПЛА. Через ці загрози землерийна техніка рідко використовується ближче ніж за 7–10 км до лінії зіткнення.⁹²

Довгострокове рішення вимагатиме відновлення інженерних спроможностей в українській армії. Першим кроком до досягнення цієї мети є збереження кваліфікованого персоналу та припинення практики використання інженерів в якості піхоти. Однак в короткостроковій перспективі чітко визначена централізована інституція, яка володіє військовим досвідом та готує інженерно-фортифікаційні споруди заздалегідь, керуючись актуальною технічною документацією, може досягти суттєво кращих результатів. Іноземні партнери України здатні підкріпити ці зусилля шляхом надання обладнання, а також інженерної підготовки українських військових.

Українську оборону можна було б також посилити завдяки ширшому використанню фізичних бар'єрів та мін. Зокрема, Україні слід звернути увагу на приклад Латвії та вийти з Оттавської конвенції для розширення можливості щодо застосування

⁸⁹ No safety in retreat: Ukrainian soldiers say rear defensive lines barely exist amid Russian advance: <https://apnews.com/article/russia-ukraine-war-fortifications-8a72981dfdb755de6f8011b13f4d062e>

⁹⁰ Net tunnels to protect logistics routes: <https://newsletter.counteroffensive.pro/p/net-tunnels-to-protect-logistics-routes-from-drones>

⁹¹ Ukraine's patchy fortifications help Russia advance: <https://www.ft.com/content/18dd370b-e2cd-48c5-a182-4c21c5ae8870>

⁹² Tactical Developments During the Third Year of the Russo-Ukrainian War: <https://static.rusi.org/tactical-developments-third-year-russo-ukrainian-war-february-2205.pdf>

протипіхотних мін.⁹³ Оскільки бойові дії дедалі частіше ведуть малі піхотні групи, які намагаються швидко переміщатися з одного укриття до іншого під ризиком ударів БПЛА, протипіхотні міни можуть мати непропорційний ефект. Уповільнюючи піхотні групи на прозорому полі бою, насиченому вогневими засобами, протипіхотні міни значно підвищують вразливість російської піхоти.

Втім, щоб бути ефективними, протипіхотні міни мають використовуватись у значній кількості, в ідеалі для створення майже безперервної лінії вздовж найбільш небезпечних ділянок фронту. Це вимагатиме від сотень тисяч до кількох мільйонів мін, залежно від щільності мінування. Така кількість є цілком реалістичною, адже всього у світі зберігається близько 50 мільйонів протипіхотних мін. Попри те, що понад половина світових запасів зосереджена в Росії, Україна все ж має потенційний доступ до мільйонів інших протипіхотних мін.⁹⁴ Також практика використання 3D-друку, що вже застосовується для виготовлення протитанкових мін, може допомогти швидко наростити власні виробничі спроможності.⁹⁵

Рішення про масове застосування протипіхотних мін, безсумнівно, матиме довгострокові гуманітарні наслідки, але так само і подальше просування Росії. Кожний наступний кілометр наступу Російської Федерації наражає нові й нові населені пункти на масовані артилерійські та авіаційні обстріли, а також удари БПЛА, що призводять до значних втрат серед цивільних мешканців та збільшення кількості вимушено переміщених осіб. За таких обставин використання протипіхотних мін може мати менші гуманітарні наслідки в порівнянні з подальшим російським просуванням.

Покращення протиповітряної оборони

Фортифікаційні споруди при якісному проектуванні та з покращеними елементами пасивного захисту покращеними елементами пасивного захисту суттєво знижують втрати від ударів дронами. Ці заходи також можна посилити завдяки використанню засобів радіоелектронної боротьби (РЕБ) та потенційно автоматичних турелей.⁹⁶ Оскільки Росія дедалі частіше застосовує дрони з волоконно-оптичним управлінням, стійкі до РЕБ, фізичне знищення БпЛА набуває ще більшої ваги. Автоматичні турелі демонструють високий рівень перехоплення дронів, потенційно забезпечуючи захист як на позиціях, так і під час маневрів.⁹⁷ Зростання ефективності засобів

⁹³ The Latvian Parliament supported the country's withdrawal from the Convention on the Prohibition of Anti-Personnel Mines: <https://babel.ua/en/news/117201-the-latvian-parliament-supported-the-country-s-withdrawal-from-the-convention-on-the-prohibition-of-anti-personnel-mines>

⁹⁴ Landmine monitor: <https://backend.icblcmc.org/assets/reports/Landmine-Monitors/LMM2024/Downloads/Landmine-Monitor-2024-Final-Web.pdf>

⁹⁵ How Ukrainian TM-2025 Mine Combines Innovation, 3D Printing to Counter Russian Armour: https://en.defence-ua.com/weapon_and_tech/how_ukrainian_tm_2025_mine_combines_innovation_3d_printing_to_counter_russian_armour-14363.html

⁹⁶ Tactical Developments During the Third Year of the Russo-Ukrainian War: <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/special-resources/tactical-developments-during-third-year-russo-ukrainian-war>

⁹⁷ Там само

дронів-перехоплювачів⁹⁸ також може суттєво посилити українську протиповітряну оборону, особливо якщо дрони зможуть успішно перехоплювати невеликі та маневрені БПЛА.

Окрім ворожих дронів, передові підрозділи ЗСУ залишаються вразливими до ударів авіабомбами з уніфікованим модулем планерування та корекції (УМПК). Хоча Україні подекуди вдається знизити їхню точність, придушуючи навігаційні системи, Росія компенсує втрату точності масованим застосуванням, що стало можливим завдяки високим темпам виробництва.⁹⁹ Очікується, що обсяги виробництва бомб з УМПК у РФ зростуть до 70 000 одиниць за 2025 року.¹⁰⁰ Якщо Росії вдасться адаптуватися до українських засобів РЕБ, одночасно нарощуючи виробництво, ця загроза лише посилиться.

Найнадійніший спосіб нейтралізувати цю небезпеку — знищення носіїв авіабомб. Водночас це рідко можливо за допомогою наявних засобів ППО, адже російські літаки скидають бомби поза зоною дії більшості українських систем, окрім Patriot і SAMP-T.¹⁰¹ Україна, втім, не має достатньої кількості цих систем для прикриття як фронту, так і тилу. Додаткову небезпеку становить насичення бойового простору російськими дронами-розвідниками, які діють у зв'язці з ударними комплексами, створюючи загрозу для будь-яких ППО, розміщених близько до лінії фронту.¹⁰²

F-16 з ракетами AMRAAM могли б потенційно становити загрозу для російських бомбардувальників,¹⁰³ однак Україна поки має обмежену кількість цих винищувачів. Їхнє застосування поблизу фронту також пов'язане з ризиком втрат через російське ППО. Відтак F-16 залишаються корисними, але недостатніми й здатними боротися з російськими носіями авіабомб лише точково в ділянках, де російська протиповітряна оборона була послаблена.

Альтернативою засобам ППО може стати застосування далекобійної зброї для знищення російської авіації на аеродромах базування. Україна вже успішно здійснювала удари по російських літаках у тилу.¹⁰⁴ Хоча темпи виробництва авіації у РФ

⁹⁸ Drone-On-Drone War: <https://united24media.com/war-in-ukraine/drone-on-drone-war-how-ukraines-fpv-interceptors-are-beating-russia-in-the-sky-7770>

⁹⁹ How Can Ukraine Defend Against Russia's Deadly Glide Bombs?: <https://united24media.com/war-in-ukraine/how-can-ukraine-defend-against-russias-deadly-glide-bombs-6214>

¹⁰⁰ Tactical Developments During the Third Year of the Russo-Ukrainian War: <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/special-resources/tactical-developments-during-third-year-russo-ukrainian-war>

¹⁰¹ How Far Do Glide Bombs Fly: https://en.defence-ua.com/weapon_and_tech/how_far_do_glide_bombs_fly_and_can_russia_create_kabs_to_strike_at_a_distance_of_150_km-12035.html

¹⁰² A Russian Drone Spotted A Ukrainian Patriot Air-Defense Crew Convoying Near The Front Line: <https://www.forbes.com/sites/davidaxe/2024/03/09/a-russian-drone-spotted-a-ukrainian-patriot-air-defense-crew-convoying-near-the-front-line-soon-a-russian-hypersonic-missile-streaked-down>

¹⁰³ How Ukraine Can Defeat Russian Glide Bombs: <https://www.rand.org/pubs/commentary/2024/06/how-ukraine-can-defeat-russian-glide-bombs.html>

¹⁰⁴ Ukrainian strike on Crimea airbase destroys three Russian warplanes, satellite firm says: <https://www.reuters.com/world/europe/ukrainian-strike-crimea-airbase-destroys-three-russian-warplanes-satellite-firm-2024-05-17/>

залишаються обмеженими,¹⁰⁵ у її розпорядженні досі кілька сотень літаків.¹⁰⁶ Для виснаження російських ВПС Україні потрібно буде істотно наростити далекобійні спроможності. Це залежить не лише від наявності озброєння, але й від своєчасного доступу до розвідувальних даних, здатності долати адаптаційні заходи противника, ретельного планування операцій, зосередженого використання засобів і достатньої дальності для ураження авіації в глибокому тилу. Навіть у разі успіху виснаження російського військового авіапарку до рівня, що нівелює загрозу керованих авіабомб, вимагатиме порівняно тривалого часу.

Інший підхід може передбачати розроблення спроможності до перехоплення самих бомб — наприклад, на базі систем С-РАМ чи рою швидкісних дронів-перехоплювачів.¹⁰⁷ Утім, з-поміж доступних наразі засобів головними залишаються розосередження сил, інженерне укріплення, РЕБ, а також перехоплення дронів-розвідників, поєднане з ретельним маскуванням позицій для ускладнення виявлення цілей.

Критичним залишається й питання захисту тилової інфраструктури та цивільних об'єктів. Росія може розраховувати зламати волю українського суспільства шляхом руйнування енергетичної інфраструктури та деморалізації населення через комбіновані повітряні атаки. Наразі Україна не має достатньої кількості систем для прикриття свого повітряного простору навіть над найбільшими населеними пунктами.¹⁰⁸ Особливе занепокоєння викликає зростання темпів російського виробництва ракет і дронів.¹⁰⁹ Якщо виготовлення перехоплювачів не відповідатиме швидкості російського виробництва далекобійних засобів ураження, Україна та її партнери будуть змушені шукати альтернативні рішення.

Найперспективнішим напрямом є створення зенітних дронів, здатних перехоплювати російські далекобійні БПЛА. Повідомляється, що нещодавно Україна почала використовувати перші зразки таких безпілотників, яким вдалося перехопити понад 20 Герань-2.¹¹⁰ Хоча вони не допоможуть проти балістичних ракет, ця технологія в разі її масштабування могла б суттєво знизити здатність російських дронів перевантажувати систему ППО. Зенітні дрони вже довели свою ефективність у **знищенні** розвідувальних БПЛА противника, що дозволяє розривати розвідувально-ударний контур ЗС РФ.

¹⁰⁵ How Many Combat Aircraft Will Russia Manufacture in 2024: https://en.defence-ua.com/industries/how_many_combat_aircraft_will_russia_manufacture_in_2024_and_will_it_offset_its_losses-11278.html

¹⁰⁶ ГУР повідомило про кількість Су-34, Су-35 та А-50У в росіян: <https://armyinform.com.ua/2024/04/03/gur-povidomylo-kilkist-su-34-su-35-ta-a-50u-u-rosiyan/>

¹⁰⁷ НАТО та Україна випробовують засоби проти російських КАБів і планують розгортати їх вже цього річ: https://defence-ua.com/weapon_and_tech/nato_ta_ukrajina_viprobovujut_zasobi_proti_rosijskih_kabiv_i_planujut_rozgortati_jih_vzhe_tsogorich-19230.html

¹⁰⁸ Ukraine Got Only Half of Patriot Systems It Asked For, Supply of Missiles is Even Worse: https://en.defence-ua.com/news/ukraine_got_only_half_of_patriot_systems_it_asked_for_supply_of_missiles_is_even_worse-14114.html

¹⁰⁹ Ukrainian Intelligence Directorate shares data on Russia's stock of long-range missiles: <https://newsukraine.rbc.ua/news/ukrainian-intelligence-directorate-shares-1735347294.html>

¹¹⁰ Над Київщиною успішно випробували перехоплювач «Шхедів»: https://militaryni.com/uk/news/nad-kyivshhynoyu-uspishno-vyprobuvaly-perehoplyuvach-shahediv/#google_vignette

Успішне протистояння балістичним ракетам великою мірою залежатиме від рівня підтримки США.¹¹¹ Основною системою перехоплення балістичних ракет для України залишається Patriot. Європейська альтернатива — французько-італійська SAMP-T — значно поступається як кількістю систем, так і темпами виробництва перехоплювачів.¹¹² Інформаційний складник не менш важливий: без американських даних про запуск Росією балістичних ракет, вікно для перехоплення скорочується, знижуючи шанси на успіх.¹¹³

Проте навіть за умов американської підтримки забезпечити надійний захист від балістичних ракет буде складно. Як зазначалось, Україна не має достатньої кількості систем,¹¹⁴ а знайти додаткові буде непросто: країни, які володіють ними, не готові їх передавати через погіршення глобальної безпекової ситуації. Запаси перехоплювачів також обмежені. У 2025 році Росія планує виробити понад 750 балістичних ракет¹¹⁵ на додаток до 128 північнокорейських.¹¹⁶ Темпи виробництва перехоплювачів MSE для систем Patriot тим часом досягнуть близько 600 одиниць до кінця 2025 року. З огляду на те, що перехоплення типово потребує дві ракети, навіть за умови передання всього обсягу виробництва Україні, дефіцит перехоплювачів становитиме понад тисячу ракет.¹¹⁷

Оскільки наростити власне виробництво перехоплювачів швидко неможливо, слід розглянути альтернативні заходи. Одним з них є вторинні санкції. Виробництво російських балістичних ракет залежить від імпорتنих компонентів. Посилення санкцій і ускладнення доступу до іноземних технологій можуть уповільнити виробництво, збільшити його вартість і тим самим знизити обсяги.

Додатково Україна може зменшувати інтенсивність російських обстрілів шляхом ударів по пускових установках, виробничих об'єктах і складах боєприпасів. Частину цих завдань Україна здатна виконувати власними засобами за підтримки розвідувальних даних країн-партнерів. Однак постачання західних крилатих і балістичних ракет без обмежень щодо їх застосування значно посилює ці зусилля.

¹¹¹ Ukraine Support: Europe could replace most of the US support: <https://www.ifw-kiel.de/publications/news/ukraine-support-europe-could-replace-most-of-the-us-support/>

¹¹² SAMP/T missile shortage raises concerns about Ukraine's air defense effectiveness: <https://global.espresso.tv/russia-ukraine-war-sampt-missile-shortage-raises-concerns-about-air-defense-effectiveness>

¹¹³ Ukraine can't detect Russian ballistic launches without US intel data: <https://english.nv.ua/russian-war/ukraine-can-t-detect-russian-ballistic-launches-without-us-intel-data-zelensky-50501221.html>

¹¹⁴ Ukraine Got Only Half of Patriot Systems It Asked For, Supply of Missiles is Even Worse: https://en.defence-ua.com/news/ukraine_got_only_half_of_patriot_systems_it_asked_for_supply_of_missiles_is_even_worse-14114.html

¹¹⁵ Tactical Developments During the Third Year of the Russo-Ukrainian War: <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/special-resources/tactical-developments-during-third-year-russo-ukrainian-war>

¹¹⁶ From ammunition to ballistic missiles: how North Korea arms Russia in the Ukraine war: <https://www.theguardian.com/world/2025/apr/25/how-north-korea-arms-russia-in-ukraine-war>

¹¹⁷ Amid missile shortage, Ukraine's air defenses are struggling under Russian ballistic attacks: <https://kyivindependent.com/kyivs-air-defense-increasingly-under-pressure-amid-missile-shortage/>

Якщо ці заходи виявляться недостатніми, Україні все ще матиме змогу зменшувати масштаб шкоди, який далекобійна зброя РФ може нанести. Розосередженість оборонної промисловості й військової інфраструктури вже робить багато об'єктів економічно невигідними цілями для ударів. У випадку з великими об'єктами розширення підземної інфраструктури посилить стійкість.

Енергетична система залишається вразливішою, однак і тут можливо пом'якшити шкоду. Завдяки Фонду енергетичної підтримки, Україна вже відновила 5 із 10 ГВт втрачених потужностей теплової і гідроенергетики.¹¹⁸ Хоча здатність до відновлення зменшуватиметься з кожним ударом, нинішні темпи свідчать, що за наявності ресурсів та компонентів значну частину енергогенерації можна порівняно швидко відновлювати. Додаткове більш надійне джерело енергії дасть розвиток децентралізованої генерації.

Найменш захищеними залишаються житлові будинки й цивільна інфраструктура. Через велику кількість об'єктів захистити їх повністю неможливо. Навіть якщо додаткові системи прикриватимуть великі міста, менші населені пункти залишатимуться вразливими. Висока швидкість балістичних ракет також скорочує час на переміщення людей до укриттів, що підвищує ризик жертв серед цивільного населення.

Історичний досвід свідчить, що масованим ударам рідко вдається зламати готовність цивільного населення до спротиву. Проте гуманітарні втрати можуть бути значними. Їх вдасться зменшити, удосконаливши систему раннього попередження та поширивши окремий перелік інструкцій для реагування на швидкі загрози. Подальше розширення мережі укриттів підвищить доступність сховищ поблизу, а отже, і здатність цивільного населення швидко займати їх в обмежений час після попередження.

2.3. Збільшити економічну ціну російської агресії

Попри неабияку стійкість, що продемонструвала російська економіка, система, яку Москва вибудувала для ведення повномасштабної війни в умовах жорстких зовнішніх обмежень, є нестабільною в довгостроковій перспективі.

Значне збільшення державних витрат на мобілізацію та оборонне виробництво, яке не підкріплене відповідним зростанням цивільної економіки, призвело до розбалансування системи. Конкурентні зарплати на підприємствах оборонного сектора та щедрі виплати мобілізованим призвели до підвищення попиту, тоді як пропозиція товарів і послуг продемонструвала лише обмежене зростання. Дисбаланс між попитом і пропозицією став суттєвим проінфляційним фактором.

¹¹⁸ Ukraine loses 10 GW of power capacity during war, of which 5 GW restored — Energy Minister: <https://en.interfax.com.ua/news/economic/1050830.html>

Проблему загострює і нестача робочої сили. Через мобілізацію та масштабну еміграцію Росія втратила приблизно 1,7 мільйонів працівників.¹¹⁹ Офіційно рівень безробіття в країні становить історично низькі 2,3%, а брак робочої сили оцінюється в 1,4 мільйонів осіб.¹²⁰ Якщо раніше дефіцит компенсувався імміграцією, то після теракту в «Крокус Сіті» і посилення ксенофобських настроїв приплив мігрантів суттєво скоротився. Це обмежує можливості подальшого зростання оборонної промисловості та змушує приватний сектор підвищувати зарплати в умовах жорсткої конкуренції за кадри, що ще більше посилює інфляційний тиск.

Офіційно рівень інфляції у 2024 році сягнув 9,5%.¹²¹ Однак альтернативні індекси фіксували зростання цін на товари повсякденного вжитку на 26% з початку року до серпня, що вказує на суттєве заниження офіційної статистики.¹²² Щоб стримати інфляцію, Центробанк Росії підвищив ключову ставку до рекордного рівня — 21%.¹²³ Попри це, у березні 2025 року офіційна річна інфляція перевищила 10%, і голова Центробанку Ельвіра Набіулліна допустила можливість подальшого підвищення ставки.¹²⁴

Ефект від інфляції компенсується зростанням зарплат. У грудні 2024 року середня заробітна плата зросла на 21,9% у річному вимірі.¹²⁵ Однак ресурси приватного сектора обмежені. Крім того, підвищення витрат на оплату праці зрештою перекладається на споживачів, що підштовхне подальше зростання цін.

Ще одним джерелом занепокоєння для уряду РФ є бюджетний дефіцит. Очікується, що доходи бюджету знижуватимуться на тлі уповільнення економічного зростання, спричиненого боротьбою з інфляцією. Навіть у кращі роки Кремлю доводилося покривати дефіцит і фінансувати війну коштом Фонду національного добробуту (ФНД) — резервів, накопичених за десятиліття високих цін на нафту. Наприкінці 2024 року ліквідна частина ФНД скоротилася на 61%, до приблизно \$37,5 млрд.¹²⁶ За поточних темпів, якщо не зростуть ціни на нафту або не будуть пом'якшені санкції, фонд може вичерпатися до кінця 2025 року. У такому разі Росії доведеться шукати альтернативні джерела фінансування у 2026-му.

¹¹⁹ The war in Ukraine has removed 1.7 million members of Russia's workforce: <https://novayagazeta.eu/articles/2024/07/19/the-war-in-ukraine-has-removed-1-7-million-members-of-russias-workforce-en-news>

¹²⁰ Эксперты оценили уровень потерь ВВП России из-за дефицита кадров: <https://www.rbc.ru/economics/04/12/2023/656c83409a79471d72124f2d>

¹²¹ Russian inflation is too high. Does that matter?: <https://www.economist.com/finance-and-economics/2025/02/13/russian-inflation-is-too-high-does-that-matter>

¹²² Дефлятор прибавил в августе 0,1%: <https://romir.ru/index/deflyator-pribavil-v-avguste-01>

¹²³ Bank of Russia increases the key rate by 200 bp to 21.00% p.a.: https://www.cbr.ru/eng/press/pr/?file=25102024_133000Key_eng.htm

¹²⁴ Russian Central Bank Holds Key Rate Steady Amid Soaring Inflation: <https://www.themoscowtimes.com/2025/03/21/russian-central-bank-holds-key-rate-steady-amid-soaring-inflation-a88437>

¹²⁵ Russian Wage Growth Hits 16-Year High in December 2024: <https://www.themoscowtimes.com/2025/03/03/russian-wage-growth-hits-16-year-high-in-december-2024-a88227>

¹²⁶ Large Budget Deficit In January Could Spell Trouble: <https://sanctions.kse.ua/en/large-budget-deficit-in-january-could-spell-trouble-underlying-vulnerabilities-may-surface/>

У нормальних умовах бюджетний дефіцит можна покрити зовнішніми позиками. Але санкції унеможливають доступ Росії до міжнародних фінансових ринків. РФ буде зменшена вдаватись до внутрішніх запозичень за надвисокою ціною через значну процентну ставку, підвищення податків або скорочення соціальних витрат.

Станом на зараз російська економіка справді перебуває під тиском, але ще далека від колапсу. Навіть після вичерпання ФНД внутрішні запозичення можуть тимчасово покривати дефіцит. Їх вартість стане тягарем у майбутньому. Податки вже були збільшені попереднього року, а зростання соціальних виплат уповільнене¹²⁷ — повторення цих кроків буде політично болісним, але не неможливим з огляду на низький протестний потенціал суспільства, що дає змогу продовжувати переорієнтацію ресурсів на війну.

Ці проблема, втім, можливо загострювати. Заборона на експорт металів і газу, посилення заходів проти тіньового флоту і зниження цінової стелі на нафту здатні серйозно зменшити дохідну частину бюджету. У поєднанні з жорсткішими вторинними санкціями це пришвидшить вичерпання резервів і збільшить фіскальний дефіцит.¹²⁸

У разі збереження санкційного тиску погіршення рівня життя може стати занадто швидким і очевидним. У короткостроковій перспективі це може дати поштовх до мобілізації, змусивши більше людей долучитись до війська заради щедрих виплат. Однак у середньостроковій перспективі економічне виснаження стане дедалі більшим викликом. Різке падіння рівня життя традиційно вважається одним із головних тригерів внутрішньої нестабільності. І у той час як політичні мотиви спонукають до протестів лише обмежене коло громадян, економічні труднощі здатні мобілізувати значно ширші верстви.

Кремль традиційно демонструє гіперчутливість до ризиків внутрішніх заворушень і прагне будь-що уникнути умов, які можуть спричинити їх виникнення. Якщо суспільне невдоволення почне стрімко зростати, у Москві, ймовірно, перебільшуватимуть загрозу дестабілізації. Це створить стимули для пошуку способів негайного зняття санкцій для стабілізації ситуації.

¹²⁷ Russia's budget for 2025: war above all: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2024-11-22/russias-budget-2025-war-above-all>

¹²⁸ Strengthening Sanctions Against the Russian Federation: https://sanctions.kse.ua/wp-content/uploads/2024/05/actionplan_3.0_5-14-2024_final2.pdf

Довгострокова перспектива

Якщо Росія не матиме змоги розраховувати на те, що їй вдасться перечекати підтримку Заходу або виснажити Україну, а економічна криза ставатиме дедалі більш явною, породжуючи побоювання щодо внутрішньополітичної стабільності, конфлікт може увійти у фазу, сприятливу для переговорів. Це створює передумови для укладення безстрокового перемир'я в обмін на часткове пом'якшення санкцій. Попри те, що такий сценарій не є оптимальним, він належить до небагатьох реалістичних варіантів у нинішньому стратегічному контексті.

У довгостроковій перспективі Москва навряд чи відмовиться від своїх геополітичних амбіцій. Репресії та загроза мобілізації змусили значну частину навіть умовно ліберального населення залишити країну. Широкомасштабна пропаганда, індоктринація та мілітаризація дітей, просочена антизахідною риторикою, і надалі забезпечуватимуть громадську підтримку поточного курсу — навіть після смерті Путіна.¹²⁹ Війна істотно переформатувала російську економіку на користь військового виробництва.¹³⁰ Навіть у разі зниження інтенсивності бойових дій проти України Росія, ймовірно, продовжить зберігати високі темпи оборонного виробництва через побоювання спровокувати економічну рецесію. Це може призвести до ситуації, подібної до радянської: військово-промисловий комплекс стане ключовим драйвером економіки, а значна частина продукції накопичуватиметься на складах. **Поєднання** сильної армії, потужної військово-промислової бази та великого резерву техніки створюватиме стимули для застосування сили як інструмента зовнішньої політики.

Оскільки Росія залишатиметься довгостроковою загрозою, в інтересах європейської безпеки є не пропонувати Москві більше, ніж часткове пом'якшення санкцій. Санкції мають залишатися не лише покаранням за продовження окупації українських територій, а й сигналом для інших держав, що анексія не буде легітимізована. Водночас вони уповільнюватимуть відновлення російського військового потенціалу, виграючи час для Європи на переозброєння та розбудову ефективної системи стримування.

Ключове питання полягає в тому, яку роль відіграватиме Україна в цій архітектурі безпеки. Якщо вона залишиться поза межами європейської системи безпеки, то ризикує знову стати об'єктом агресії. В умовах виснаженої війною економіки та скороченого демографічного потенціалу Україна навряд чи буде здатна самостійно підтримувати необхідні оборонні спроможності без зовнішньої допомоги.

Найбільш надійним і водночас найменш витратним варіантом безпекових гарантій залишається членство в НАТО. Проте наразі немає політичної волі надати Україні таку перспективу. Альтернативою могли б стати двосторонні угоди зі схожими зобов'язаннями, однак їх реалізація неможлива без участі США. Без США європейські гарантії безпеки не матимуть достатньої ваги щонайменше до **завершення** європейського переозброєння. Крім того, обмеження безпекових зобов'язань лише країнами ЄС створює ризик, що Росія зможе втягнути Європу в конфлікт без

¹²⁹ Russia's new ideological battlefield: The militarization of young minds: <https://theconversation.com/russias-new-ideological-battlefield-the-militarization-of-young-minds-238715>

¹³⁰ Addicted to War: Undermining Russia's Economy: https://cepa.org/comprehensive-reports/addicted-to-war-undermining-russias-economy/#footnote_19_36717

американської підтримки через повторну агресію проти України. Сполучені Штати, втім, не демонструють намірів брати на себе нові безпекові зобов'язання.¹³¹ Як результат матеріальна та фінансова підтримка України для розбудови її власного оборонного потенціалу залишається найбільш реалістичною опцією.

Малоймовірно, що ставка на дешевшу модель стримування з метою зробити нове вторгнення занадто дорогим для РФ спрацює з огляду на надзвичайну стійкість до економічних та людських втрат, яку продемонструвала Росія.¹³² Надійніша стратегія передбачає розбудову здатності України не просто завдати високих втрат, але й відбити нову агресію. Для цього необхідно буде не лише зберегти значну частину чинного особового складу, а й підготувати резерви, відновити втрачене озброєння, розширити систему ППО та сформувати великі запаси боєприпасів. У такому сценарії щорічна вартість підтримки Збройних Сил України без членства в НАТО буде співмірною з поточним рівнем допомоги.

Економічна відбудова України може в перспективі зменшити обсяг зовнішнього фінансування. Малоймовірно, що Росія компенсуватиме завдану шкоду, якщо тільки не буде прийнято рішення про конфіскацію заморожених активів. Проте якщо ці активи підуть на військові цілі, питання економічного відновлення залишиться відкритим. Частковим рішенням може стати залучення приватного капіталу та надання багаторічних кредитів. У разі інтеграції до ЄС доступ до європейських фондів стане суттєвим джерелом фінансування розвитку та реконструкції. Надалі доходи можуть також забезпечити українські корисні копалини, однак наразі перспективи інвестування та економічної доцільності їх розроблення залишаються невизначеними.¹³³

Попри всі виклики, високий рівень освіти, зростання оборонного сектора й сільськогосподарський потенціал можуть стати основою для майбутнього економічного розвитку України. У поєднанні зі стратегічними інвестиціями ці переваги можуть прокласти шлях до динамічної, самодостатньої економіки, інтегрованої в європейські та глобальні ринки й здатної в перспективі самостійно покривати свої оборонні та економічні потреби.

¹³¹ Trump says no significant security guarantees in Ukraine minerals deal: <https://www.theguardian.com/world/2025/feb/26/trump-no-significant-security-guarantees-ukraine-minerals-deal>

¹³² Russian Troops Know How Little They Mean to Putin: <https://www.rand.org/pubs/commentary/2023/02/russian-troops-know-how-little-they-mean-to-putin.html>

¹³³ Why Trump's Ukraine resources deal won't show results for a decade: <https://www.ft.com/content/cccc103e-d07d-45f7-aa47-c0e34043a024>